

# Įvardžiuotinės formos makroekonomikos terminijoje: vartojimo dėsningumai ir svyravimų priežastys

---

**RAMUNĖ VASKELAITĖ**

*Lietuvių kalbos institutas*

## ANOTACIJA

Nors nustatant įvardžiuotinių formų (toliau – ĮF) vartojimo normas linkstama teigti, kad terminijoje ĮF vartoti būtina, šio darbo autorė yra atkreipusi dėmesį į tai, kad ir terminijoje jos vartojamos nereguliariai, o šiame straipsnyje ĮF vartojimas terminams žymėti tiriamas toliau. Jame vartojimo dėsningumai ir svyravimų priežastys nagrinėjami pasitelkus ekonomikos teorijos sudėtinės dalies makroekonomikos terminiją, tiksliau, aukštosioms mokykloms skirtus makroekonomikos vadovėlius. Lyginant ĮF vartojimą tarptekstiniu ir teksto lygmenimis, siekiama nustatyti objektyvius veiksnius, lemiančius terminų žymėjimo ĮF svyravimus, bet atkreipiamas dėmesys ir į subjektyvaus pobūdžio veiksnį – nevienodą vadovėlių parengimo kalbiniu požiūriu lygį.

**ESMINIAI ŽODŽIAI:** įvardžiuotinės formos, sudėtinis terminas, šalutinis dėmuo.

## ABSTRACT

Although while defining the norms of the usage of pronominal forms (hereinafter referred to as PF), there is a tendency to state that the usage of PFs in the terminology is a must, the author of the article has noticed that PFs are used irregularly in the terminology, and this article investigates their usage in the terminology further. Usage patterns and reasons for fluctuations are investigated by using the terminology of macroeconomics, which is a component of economic theory, i. e. textbooks in macroeconomics for higher schools. By comparing the PF usage on the intertextual and textual levels, it is aimed to establish objective factors determining fluctuations in PFs usage in terms, and it is also focused on the factor of a subjective nature – different qualities of textbook preparation in linguistic terms.

**KEYWORDS:** pronominal forms, complex term, subordinate constituent.

## IVADINĖS PASTABOS.

### ĮVARDŽIUOTINĖS FORMOS TERMINOLOGIJOJE

Lietuvių kalbos įvardžiuotinės formos (toliau – ĮF) tiek diachroninių, tiek sinchroninių kalbos tyrimų atstovams iki šiol kelia daug neaiškumų. Štai kalbos istorijos tyrėjų, regis, taip ir neprieinama prie bendros nuomonės, ar \*įo- įvardis, su kuriuo jos buvo sudarytos, buvęs anaforinis, ar reliatyvinis, atitinkamai – ar įvardžiuotiniai būdvardžiai susidarė kaip determinacijos reiškimo priemonė ir pagal kilmę atitinka apibrėžiamąją funkciją atliekančius indoeuropiečių kalbų artikelius, ar vis dėlto jie radosi dėl žymimojo daikto pabrėžimo – emfazės (pvz.: Valeckienė 1986; 1990; Rosinas 1975; 2009: 237–241)<sup>1</sup>. Gramatikose pripažįstama ir apibrėžiamoji, ir pabrėžiamoji reikšmė (LKG 1965: 505–510; DLKG 1997: 174–175), bet atliekant gramatinio lygmens tyrimus vis labiau linkstama ĮF aiškinti tik kaip apibrėžtumo reiškimo priemonę (Holvoet, Tamulionienė 2006; Mikulskas 2006; Spraunienė 2008a, b; 2011), ir vis tiek gana sunku rasti paaiškinimą, kodėl lietuvių kalboje ĮF vartojamos taip nereguliariai. Tačiau terminologijos darbuose tokios problemos nesvarstomos, todėl gali atrodyti, kad šioje srityje dėl ĮF problemų nekyla. Vis dėlto toks įspūdis tik paviršinis.

Pirma, pasirinkus nagrinėti vienos ar kitos srities terminiją, kartais atkreipiamas dėmesys į tai, kad joje, be kitų dalykų, svyruoja ir ĮF vartojimas (pvz.: Andriuškaitė 2000: 73; Umbrasas 2002: 87; 2003: 69; 2004: 109; Kaulakienė 2002: 73; 2006: 93). Tiesa, šis faktas įvardijamas retokai, tačiau tai atitiktų kodifikuotąją normą, numatančią, kad terminai turi būti vartojami tik ĮF (Pupkis 1980: 136; Pirockinas 1990: 86; KKP 1998: 123; KP 2002: 26; Šukys 2003: 113; Paulauskienė 2004: 204). Vis dėlto tik faktas įvardijamas retokai, o kad ir kuriuo aspektu būtų pasirinkta nagrinėti sudėtinius terminus, paprastai neapsieinama be pavyzdžių, iš kurių matyti, kad terminų būdvardiniai ar dalyviniai dėmenys yra reiškiami ir paprastosiomis formomis (pvz.: Kazlauskaitė 2004: 216; Mitkevičienė 2006: 141; Zemlevičiūtė 2014: 164). Taip netiesiogiai parodoma, kad ir terminijoje ĮF vartojamos nereguliariai, o nereguliarumo polinkis jau labiau atitiktų tiriamojo ir aprašomojo pobūdžio darbuose konstatuojamą ĮF nykimo tarmėse (Valeckienė 1957: 301–304; LKG 1965: 513; DLKG 1997: 177) ar nykimo apskritai (Paulauskienė, Tarvydaitė 1986: 138; Paulauskienė 1994: 222–223) polinkį.

<sup>1</sup> Įvardžiuotinių būdvardžių kilmės tyrimų, kuriais krypta į vieną ar kitą teoriją, išsami apžvalga pateikiama A. Valeckienės (1857) straipsnyje.

Antra, klausimų kelia ne tik vartojimo reguliarumas. Įvardžiuotinių ir neįvardžiuotinių formų (toliau – NF) svyravimas terminologijoje dažniausiai yra minimas kaip variantinė raida (pvz.: Umbrasas 2004: 109; Kaulakienė 2006: 93) arba variantai (pvz.: Andriuškaitė 2000: 73; Kaulakienė 2002: 73). Štai Angelė Kaulakienė ir tiesiogiai pasako, kad tokius sudėtinių terminų būdvardinius ar dalyvinius rūšinius dėmenis, kurių vieni reiškiami ĮF, kiti – NF, galima vadinti variantais (Kaulakienė 2002: 73). Tačiau net trijuose 2004 m. išleistose *Terminologijos* straipsniuose tokie atvejai pavadinami pseudovariantais (Mitkevičienė 2004: 136; Umbrasas 2004: 109; Zemlevičiūtė 2004: 97). Vadinasi, terminologijoje ĮF kelia ir reiškinių įvardijimo klausimą. Tačiau dėmuo *pseudo-* reiškia netikrumą, tariamumą, o tai rodytų, kad klausimas susijęs ne tik su reiškinių įvardijimu, bet ir su jo vertinimu. Pavartojus terminą *pseudovariantai* pateikiamos trumpos pastabos tai patvirtintų: „Įvardžiuotinės ir paprastosios formos teoriškai negali būti laikomos variantais, nes kalbos sistemoje tai yra skirtingos reikšmės kalbos vienetai“ (Mitkevičienė 2004: 136). Kaip aiškėja, ĮF laikyti netikrais variantais skatina teorinė ĮF traktuotė, tiksliau, įžvelgiamas teorinis reikšmės skirtumas, prieštaraujantis polinkiui terminologijoje variantais laikyti labiau tik raida besiskiriančius terminus (Mitkevičienė 2004: 121–124; Stunžinas 2008: 111–112; Stankevičienė 2012: 22; Zemlevičiūtė 2012; Sirvidienė 2015).

Įvardžiuotinių būdvardžių vartoseną išsamiai tyrusi Adelė Valeckienė (1957) iš tikrųjų yra skyrusi specialias įvardžiuotinių būdvardžių reikšmes, o ir *Lietuvių kalbos gramatikoje* (toliau – LKG) pasakytą: „Įvardžiuotiniai būdvardžiai turi specifines reikšmes ir savo vartoseną skiriasi nuo paprastųjų“ (LKG 1965: 505). Vis dėlto ne visi morfologai esminį reikšmės skirtumą yra linkę pripažinti: „Jeigu tarp paprastųjų ir įvardžiuotinių būdvardžių būtų didelis (esminis) reikšmės skirtumas, tai nebūtų bendrine kalba kalbančių žmonių, galinčių išsiversti be įvardžiuotinių būdvardžių, o dabar tie, kurie kilę iš įvardžiuotinių būdvardžių nevartojančių tarmių, ir kalbėdami bendrine kalba be jų išsiverčia, tuo prisidedami prie įvardžiuotinių būdvardžių nykimo apskritai“ (Paulauskienė 1994: 222). ĮF vertinant kaip apibrėžtumo raidos priemonę, reikšmės skirtumo klausimas vėlgi būtų sprendžiamas kitaip. Štai *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (toliau – DLKG) teigiama, kad ir ĮF, ir NF žymi daikto ypatybę, tik ĮF ne tik ją žymi, bet ir nurodo, kad daiktas yra žinomas (DLKG 1997: 174). Tačiau teorine ĮF traktuote veikiausiai remiamasi ir ĮF besiskiriančius terminus

laikant variantais. Juk morfologijos vadovėliuose ĮF įprasta laikyti morfologine būdvardžio kategorija ir aptarti kartu su kitomis jo kategorijomis, pavyzdžiui, gimine, skaičiumi (Paulauskienė 1983: 207–213; 1994: 198–232)<sup>2</sup>, o terminai, kurių giminė ar skaičius skiriasi, terminologijoje yra laikomi variantais (Stunžinas 2008; Zemlevičiūtė 2012). Jeigu kalbos morfologinio lygmens apraše skiriama apibrėžtumo kategorija, ji irgi aptariama būdvardžio skyriuje, o ir skiriama kaip būdvardžio kategorija (DLKG 1997: 168–177), nors šios kategorijos skyrimas tik būdvardžio ĮF ir NF pagrindu ir yra kritikuotas<sup>3</sup>. Atskirame darbe apie gramatinės kategorijas apibrėžtumas jau apibūdinamas kaip morfosintaksinė kategorija (Judžentis 2012: 99). Visa tai rodytų, kad ĮF gramatinė traktuotė nėra labai aiški, o svyravimas tarp terminų *variantai* ir *pseudovariantai* tuos neaiškumus veikiausiai atspindi. Vis dėlto pastarasis terminas pavartojamas tik tame viename *Terminologijos* numeryje, o šis faktas gali rodyti ir tai, kad terminas yra nulemtas kokių nors subjektyvių veiksnių, pavyzdžiui, susijusių su numerio redagavimu, rengimu spaudai ar pan.

Trečia, kai kuriuose terminologijos darbuose ĮF vartojimo klausimu pateikiama normatyviojo pobūdžio pastabų, o jos irgi rodo tam tikrą prieštarą. Štai Kazimieras Gaivenis teigė, kad dažnai nelengva nustatyti, ar terminui reikia ĮF, nors apskritai ĮF terminijai yra reikalingos: „Įvardžiuotinių formų terminijoje nereikia tik tada, kai rūšinis pažyminytis turi dar savorieveksminį pažyminį“ (Gaivenis 1995: 8). Tačiau kiti terminologai nurodo, kad ĮF terminologijoje ne visais atvejais reikalingos ar juo labiau būtinos (Keinys 2004: 81) arba kad šiuolaikinėje terminologijoje ĮF kartais populiarios perdėtai (Umbrasas 2002: 87). Išeitų, kad ĮF reikalingumas terminijoje nevienodai vertinamas net terminologų, o dar labiau prieštaros išryškėtų tokius teiginius palyginus su teiginiais, formuluojamais numatant bendrąsias ĮF vartojimo normas. Pastaraisiais, kaip jau užsiminta, linkstama į tai, kad ĮF turi būti žymimas kiekvienas terminas: „Įvardžiuotinės formos yra būtinas sudėtinių terminų rodiklis (išskyrus tuos žodžius,

<sup>2</sup> A. Paulauskienės *Lietuvių kalbos morfologijoje* skiriamos derinamosios būdvardžio kategorijos (giminė, skaičius, linksnis) ir vidinės būdvardžio gramatinės kategorijos (ĮF, negimininė forma, laipsnių formos) (Paulauskienė 1994: 198–200).

<sup>3</sup> A. Paulauskienė apibrėžtumo / neapibrėžtumo kategorijos tapatinimą su paprastųjų / įvardžiuotinių būdvardžių opozicija kritikavo dėl to, kad ši priešprieša matoma ir leksemų, ir gramatinių formų lygmenyse (Paulauskienė 1994: 225), o plėtojant kitokią nei tradicinei lietuvių kalbotyrai būdinga daiktavardinio junginio sampratą teigta, kad tai ne būdvardžio, o daiktavardinio junginio kategorija (Holvoet, Tamulionienė 2006: 12).

kurie negali būti įvardžiuotiniai, pvz., priesagos *-inis* būdvardžiai). Net ir tada, kai būdvardinio žodžio forma pati rodo išskyrimą, terminas turi būti įvardžiuotinis. Antai žymėtieji būdvardžių laipsniai jau išskiria ypatybę iš kitų, bet terminuose turėsime tik *vyresnysis inžinierius, aukščiausiasis teismas* ir kt.“ (Pupkis 1980: 136); „Rūšiai nusakyti ir terminams sudaryti netinka paprastosios formos“ (KKP 1998: 123); „Taigi reikia laikytis taisyklės: jeigu būdvardis ar koks kitas žodis gali būti įvardžiuotinis, tai terminijoje tinkama tik įvardžiuotinė forma be jokių išimčių“ (Paulauskienė 2004: 204). O iš vieno *Kalbos kultūroje* paskelbto straipsnio aiškėja, kad tokią mintį, pirmiausia orientuodamasi į terminų žodynus, yra kėlus terminologė A. Kaulakienė. Aptarusi bendruosius rūšinių įvardžiuotinių būdvardžių vartojimo ypatumus, 1973 m. išspausdintame straipsnyje ji svarstė, kad terminijoje šie ypatumai turėtų dar labiau išryškėti, todėl sudarant terminų žodynus, registrus ir kt. (kur pateikiami beveik visi rūšiniai terminai) visur reikėtų vartoti tik įvardžiuotinius būdvardžius. Siūlymas grįstas sistemiškumo siekiu: toks vartojimas „padėtų susidaryti terminų sistemiškumui, kuris paprastai atspindi atitinkamų sąvokų sąsają. Antra vertus, būtų galima išvengti įvairavimo, kuris nepageidautinas terminų žodynuose“ (Kaulakienė 1973: 30–31). Apie IF vartojimą rišlaus pobūdžio tekstuose pasakyta, kad žodžių junginiai su NF vartotini tada, kai norima ne pabrėžti daiktų ar reiškinių rūšį, o pasakyti jų ypatybes, kokybę; kai norima pasakyti išskiriamąją, t. y. terminologinę, reikšmę, tekstuose irgi turėtų būti vartojamos IF (Kaulakienė 1973: 31).

Kaip galima spręsti iš to straipsnio, remiamasi rūšine reikšme ir, siekiant terminų sistemiškumo, kalbos ypatybę IF žymėti rūšį linkstama teikti kaip universalų termino žymėjimo principą. A. Valeckienė, rūšinę reikšmę skyrusi kaip tam tikrą pažymimosios reikšmės, vėliau pervadintos į apibrėžiamąją reikšmę (Valeckienė 1986; 1998; DLKG 1997: 174–175), porūši<sup>4</sup>, apie IF vartojimą terminijoje tėra pasakiusi tiek: „Kadangi rūšiniai pažyminiai dažniausiai rodo kokias nors individualias, grupei daiktų api-

<sup>4</sup> A. Valeckienės (1997) straipsnyje, kur pateikiama išsami įvardžiuotinių būdvardžių klasifikacija, pirmiausia skiriama pabrėžiamoji ir pažymimoji reikšmė. Pastarosios nurodomi du porūšiai – nurodomoji ir išskiriamoji reikšmė, o tada atskirai aptariamas išskiriamosios reikšmės reiškimas išskiriamaisiais pažyminiais ir jos reiškimas rūšiniais pažyminiais. Panaši klasifikacija perkeliama ir į LKG, tik rūšinės reikšmės žymėjimas kaip pažymimosios reikšmės porūšis čia skiriamas tiesiogiai: skiriamas daiktų rūšies žymėjimas, daiktų nurodymas ir daiktų išskyrimas (LKG 1996: 505–510). DLKG pažymimoji reikšmė pervadinama į apibrėžiamąją, o rūšies reiškimas vėl labiau susiejamas su išskyrimu: kaip apibrėžtumo reiškimo būdą išskyrus išskyrimą, pasakoma, kad įvardžiuotiniai būdvardžiai su tam tikrais pažymimaisiais žodžiais reiškia daiktų rūšį (DLKG 1997: 174–175).

bendrintas ypatybės, su pažymimuoju žodžiu reiškiančias tos grupės pavadinimą, tai su tokiais įvardžiuotiniais būdvardžiais labai dažnai yra sudaromi terminai, pvz., kalbos mokslo terminai“ (Valeckienė 1957: 186). Toks teiginys perkeltas ir į LKG (1965: 507), vėliau – į DLKG (1997: 174)<sup>5</sup>. Tiek A. Valeckienės straipsnyje, tiek LKG yra nurodyti ir trys daiktų apibrėžimo rūšiniais pažyminiais būdai: 1) vieno daikto išskyrimas su didesniu ypatybės laipsniu (kiekiu); 2) skirtingų ypatybių supriešinimas, t. y. vieno daikto skyrimas nuo kito panašaus daikto kokia nors viena ypatybe, priešinga kito daikto ypatybei; 3) daikto išskyrimas kokia nors individualia, specifine ypatybe, kuri nėra būdinga kitiems tos rūšies daiktams (Valeckienė 1957: 176–183; LKG 1965: 505–506). A. Kaulakienės straipsnis atskleidžia, kad visi šie rūšies žymėjimo būdai įžvelgiami ir terminijoje ir, remiantis rūšies žymėjimo bei ypatybės ar kokybės žymėjimo skirtumu, terminus siūloma žymėti ĮF. Tačiau ne visuose darbuose kaip kriterijus pabrėžiamas būtent šis skirtumas. Štai K. Gaivenis mini laikinumo ir pastovumo priešpriešą: *gyvenamasis namas* tam tikru laiku gali būti negyvenamas, bet jis vis tiek yra vadinamas *gyvenamuoju namu*, *geriamojo vandens* dabar gali niekas negerti, bet jis vis tiek bus *geriamasis vanduo*, t. y. tam tikros kokybės vanduo (Gaivenis 1995: 8)<sup>6</sup>. Nors šiaip jau, siūlant terminus žymėti ĮF ar dėl būtinojo žymėjimo paabejojant, kriterijų dažniausiai neformuluojama.

Tiesiogiai nenurodoma nė ĮF vartojimo išimčių. Tik *Kalbos patarimuose* įvardijama, kad išskiriamajai daikto kokybei reikšti sudėtiniuose terminuose ĮF nevartotinos kartu su priesagomis *-(ut)inis*, *-ė*, *-(ur)inis*, *-ė* (KP 2002: 26–27). Tačiau šio straipsnio autorė yra atkreipusi dėmesį į išimtis, numatomas netiesiogiai – pateikiant reikšmių klasifikaciją (Vaskelaitė 2016). Šia klasifikacija rūšinė reikšmė numatoma kaip apibrėžiamosios reikšmės porūšis ar apibrėžtumo reiškimo būdas, o aptariant apibrėžiamąją reikšmę ar apibrėžtumą paprastai minima ĮF ir NF opozicijos neutralizacijos atvejų: kad tarmėse ĮF nelinkstama pridėti prie aukščiausiojo laipsnio būdvardžių, kad ĮF neturi tam tikrų priesagų, pavyzdžiui, priesagos *-iškas* vediniai, perkeltinės reikšmės būdvardžiai, kad apskritai ĮF ir NF priešprieša

<sup>5</sup> A. Valeckienė yra abiejų gramatikų būdvardžio skyriaus, kuriame ir aptariamos ĮF, rengėja.

<sup>6</sup> Tokią priešpriešą yra minėjęs ir Arnoldas Piročkinas: „Pirmuoju atveju ypatybė gali būti ir atsitiktinė, laikina, o antruoju atveju ji bus nuolatinė, esminė. Todėl įvardžiuotinės formos vartotinos sudarant terminus, pridėdant prie jų pagrindo daiktavardžio esminę ypatybę išreiškiantį pažyminį, kaip tai turime pasakyme *greitis traukinys*“ (Piročkinas 1990: 86).

nėra ryški ir nuosekli (LKG 1965: 511–512; Valeckienė 1986: 171–172; DLKG 1997: 175). Logiškai samprotaujant, jei jau rūšies žymėjimas yra vienas iš apibrėžiamosios reikšmės ar apibrėžtumo reiškimo būdų, tai po-  
grupiui neturėtų būti svetimi grupės polinkiai. O vienas neutralizacijos  
atvejis, būtent polinkis tarmėse ĮF nereikšti labai specifinės reikšmės iš-  
skiriamųjų ir rūšinių pažyminių, galinčių vien savo leksine reikšme išskir-  
ti daiktus (*juodas pūdymas, kanapėta višta*), su rūšine reikšme susiejamas  
ir tiesiogiai (Valeckienė 1957: 303; LKG 1965: 511; DLKG 1997: 175).

Iš šios apžvalgos aiškėja, kad terminologijoje ĮF irgi kelia problemų, o  
įspūdis, kad jų čia nekyla, susidaro todėl, kad tokios problemos nenagri-  
nėjamos. Šio straipsnio autorės žiniomis, nėra nė vieno terminologijos  
srities straipsnio, kurio tiesioginiu objektu būtų pasirinktas ĮF vartojimas  
terminijoje. Šiame darbe šį objektą bus mėginama nagrinėti. Tiesa, jis  
straipsnio autorės jau šiek tiek nagrinėtas, tačiau tik norminamuoju as-  
pektu – siekiant nustatyti, kiek sutampa realioji vartoseną ir kodifikuoto-  
ji norma (Vaskelaitė 2016). Panagrinėjus ĮF vartojimą ekonomikos moks-  
lo straipsniuose ir bekontekstėje terminų vartojimo aplinkoje, t. y. eko-  
nomikos terminų žodynuose ir teisės aktuose pateikiamuose terminų  
žodynėliuose, tame *Bendrinėje kalboje* skelbtame straipsnyje atskleista, kad  
bent jau ekonomikos terminijoje ĮF vartojama nereguliariai, taip pat įžvelg-  
ta galimų nereguliarumo ir kodifikacijos sąsajų. Kartu daryta išvada, kad  
ĮF vartojimą reikia tirti toliau, o kaip vienas iš ĮF nevartojimą galinčių  
lemti veiksnių minėta konteksto įtaka. Taigi, tyrimas tęsiamas pasitelkus  
kontekstą pateikiančią medžiagą, tačiau šiame straipsnyje jau bus susitel-  
kiama ne į vartosenos ir normos santykį, o į ĮF vartojimo terminijoje  
dėsningumus ir nereguliarumo priežastis. Tiksliau, nagrinėjant vartojimo  
dėsningumus bus siekiama išsiaiškinti, kas gali lemti ĮF vartojimo svyra-  
vimus terminijoje ir ĮF nevartojimą.

## TIRIAMOSIOS MEDŽIAGOS YPATUMAI IR METODAS

Kaip ir ankstesniame straipsnyje, tirti ĮF vartojimą renkamasi ekonomi-  
kos mokslo terminijos pagrindu, tačiau sritis bus aprėpiama siauresnė – tik  
makroekonomikos terminai, ir tik vieno žanro tekstai, t. y. aukštosioms  
mokykloms skirti makroekonomikos vadovėliai.

Pasakymas *makroekonomikos vadovėliai*, tiesa, kiek sąlyginis. Nors ma-  
kroekonomikos kursas aukštosiose mokyklose paprastai dėstomas atskirai,  
makroekonomika ir mikroekonomika yra sudėtinės ekonomikos teorijos

dalys, todėl abu kursai gali būti išdėstyti ir bendrame ekonomikos teorijos vadovėlyje. Pasirinkus kaip šaltinių ir tokių vadovėlių, pasirinkta ta jų dalis, kurioje dėstoma makroekonomika. Patogumo ir glaustumo sumetimais bus vartojamas apibendrinamasis pasakymas *vadovėliai*, nebent būtų aktualu pabrėžti termino vartojimo sritį. Pasirinkti aštuoni vadovėliai (visi jie nurodyti šaltinių sąrašė), šeši iš jų yra rengti skirtingų autorių. Dar du vadovėliai, parengti tų pačių autorių, pasitelkti siekiant patikrinti autorės keliamą hipotezę, kad įtakos ĮF vartojimui gali turėti ir kalbos redagavimo ar teksto parengimo lygis. Visi vadovėliai išleisti palyginti neseniai – pastarąjį dešimtmetį ar dvidešimtmetį, seniausias iš jų – 1997 m.

Makroekonomiką vadovėlių autoriai apibūdina kaip ekonomikos teorijos dalį, kuriai rūpi ūkis (ekonomika, ekonominė sistema) kaip visuma, ir šiuo pagrindu skiria ją nuo mikroekonomikos, nagrinėjančios atskirų ūkio subjektų elgseną ir rinkos mechanizmą. Makroekonomikos vadovėliuose aptariami pagrindiniai makroekonomikos matais laikomi bendrasis nacionalinis produktas bei bendrasis vidaus produktas ir tokios makroekonomikos temos kaip bendroji pusiausvyra, nedarbas, infliacija, pinigų (monetarinė) ir išdo (fiskalinė) politika, pinigai ir bankai, tarptautinė prekyba, valiutų kursai. Šis temų bendrumas ir leidžia vertinti tarptekstinius ĮF vartojimo sutapimus ar svyravimus. Keliuose vadovėliuose pateikta ir po skyrių, kuriame apžvelgiama ekonominių teorijų raida, tačiau toks skyrius nėra tipiškas visiems vadovėliams, todėl jo terminija nebus įtraukiama.

Rišlaus pobūdžio tekstų pasirinkimą pirmiausia lemia siekis įvertinti terminų funkcionavimą tekste. Vadovėlis yra universalus tekstas: jame sąvokos ne tik apibrėžiamos, bet ir išsamiai aiškinamos, ir taip išryškėja tiek sąvokas įvardijančių terminų parinkimo, tiek ir jų vartojimo tekste polinkiai.

Kadangi pasirenkami keli vadovėliai, suprantama, kad ĮF vartojimas bus tiriamas ne tik teksto, bet ir tarptekstiniu lygmeniu. Tiksliau, pastarojo lygmens pagrindu išsiaiškinus, kurių terminų šalutinius dėmenis vadovėliuose linkstama pateikti tik ĮF arba NF, o kurių – skirtingai, tokie atvejai bus nagrinėjami teksto lygmeniu. Vis dėlto atliekamos analizės nereikėtų laikyti įprastiniu variantiškumo tyrimu, nes, pirma, ne toks ja keliamas tikslas. Faktas, kad ĮF vartojimas tarptekstiniu lygmeniu gerokai svyruoja, autorės jau yra atskleistas, o šiame straipsnyje bus susitelkiama ne į svyravimų skaičiavimus, o į jų priežastis. Antra, atliekant variantiškumo tyrimą, nagrinėjamam objektui įvardyti jau iš anksto reikėtų rink-

tis tarp terminų *variantai* ir *pseudovariantai*. Autorės manymu, sprendžiant įvardijimo klausimą reikėtų remtis ne teoriniu, o realiuoju reikšmės skirtumu, tačiau kiek to skirtumo esama, gali paaiškėti tik atlikus analizę.

#### VARTOJIMAS TARPTEKSTINIU LYGMENIU

Nagrinėjant terminų žymėjimą ar nežymėjimą IF tarptekstiniu lygmeniu, bus orientuojamasi į pagrindines makroekonomikos sąvokas įvardijančius terminus. Kad jie tokie, dažnai parodo ne tik apibrėžties formulavimas, bet ir formalus rodiklis – toks terminas vadovėlyje paryškinamas arba išskiriamas pasviruoju šriftu: ***Laisvoji prekyba*** (*Free Trade*) – *tarptautinė prekyba be jokių muitų mokesčių ir suvaržymų* Dril 163; ***Užimti gyventojai*** (*L – Employment*) – *tai dirbantys visų nuosavybės formų įmonėse, įstaigose ir organizacijose, įskaitant dirbančius ūkininkų ūkiuose, bei atliekantys karinę tarnybą ar esantys įkalinimo įstaigose* Dril 33.

Tačiau visiško sutapimo tarp termino žymėjimo formaliu rodikliu ir apibrėžties formulavimo nėra. Apibrėžtis gali būti suformuluojama ir netiesiogiai, ir tokiu atveju terminas neryškinamas, pavyzdžiui, netiesiogiai formuluojant termino *grynieji mokesčiai* apibrėžtį: *Šis vadinamasis automatinis stabilumas atsiranda todėl, kad realiai mūsų grynųjų mokesčių sistema (net tax system) (grynieji mokesčiai yra lygūs mokesčiams  $T$ , atėmus iš jų transferinius išmokėjimus ir subsidijas) yra tokia, jog grynųjų mokesčių pajamos kinta tiesiogiai su BNP kitimu* Čieg 189. Kita vertus, terminas gali būti paryškintas, bet jo apibrėžtis nesuformuluota: *Gamybos procese svarbų vaidmenį vaidina finansinis kapitalas, kuris skirstomas į pagrindinį ir nominalųjį (vertybiniai popieriai) kapitalą* Dav 12. Pirmenybė bus teikiama apibrėžiamiems terminams, taigi neparyškinti, bet apibrėžiami terminai bus analizuojami, o paryškinti, bet neapibrėžiami nebus įtraukiami. Tiesa, terminai vadovėliuose gali būti ne tiek apibrėžiami, kiek aiškinami: ***Visiško užimtumo biudžetas*** (*full-employment budget*) *rodo, koks būtų biudžeto perteklius ar deficitas, jei ekonomika funkcionuotų esant visiškam užimtumui* Sn<sub>2</sub> 191. Aiškinamieji, kaip ir apibrėžiamieji, terminai bus įtraukiami. Taigi, terminų vartojimo tarptekstiniu lygmeniu analizė iš esmės turėtų išryškinti terminų žymėjimo IF aiškinant sąvokas ir formuluojant apibrėžtis polinkius.

Atliekant IF vartojimo tarptekstiniu lygmeniu analizę, šaltinio puslapis bus nurodomas tas, kuriame formuluojama apibrėžtis ar pateikiamas sąvokos aiškinimas. Pasitaiko atvejų, kai apibrėžtis formuluojama du kartus – tokiu atveju bus nurodomi abu puslapiai.

## Ivardžiutine forma žymimi terminai

Vienuose vadovėliuose apibrėžiamas terminas *grynasis nacionalinis produktas* Luk 73, Jak<sub>1</sub> 155, Jak<sub>2</sub> 162, Čieg 73, kituose – *grynasis vidaus produktas* Sn<sub>1</sub> 88, Sn<sub>2</sub> 93 arba apibrėžiami abu terminai (*grynasis nacionalinis produktas* Dav 235 ir *grynasis vidaus produktas* Dav 236), tačiau kad ir kuris iš jų būtų įtraukiamas, abiejų terminų būdvardinis dėmuo *grynasis* reiškiamas tik ĮF. Tik ĮF reiškiamas ir termino *grynasis eksportas* Dav 234, Jak<sub>1</sub> 163, Jak<sub>2</sub> 160, Čieg 58 ar ilgojo varianto *prekių ir paslaugų grynasis eksportas* Dril 13, Sn<sub>1</sub> 81, Sn<sub>2</sub> 85 būdvardinis dėmuo. Ne visuose vadovėliuose formuluojama termino *grynieji mokesčiai* apibrėžtis, tačiau terminas *grynieji mokesčiai* Dril 82, Dav 251, Sn<sub>1</sub> 179, Sn<sub>2</sub> 165, Čieg 189 irgi žymimas ĮF, kaip ir terminas *grynieji pinigai* Dril 43, 92, Luk 154, Dav 295, Jak<sub>1</sub> 209, Jak<sub>2</sub> 207, Sn<sub>1</sub> 199, Sn<sub>2</sub> 205, Čieg 218, nors pastarojo apibrėžtis formuluojama tik keliuose vadovėliuose.

Kad makroekonomikos terminijoje ĮF linkstama žymėti būdvardžio *grynas*, *-a* vartojimo atvejus, patvirtina ir į vadovėlius įtraukiami terminai *asmeninės grynosios pajamos* Luk 73 arba *grynosios asmeninės pajamos* Dav 237, *grynosios vidaus pajamos (nacionalinės pajamos)* Sn<sub>2</sub> 94, *gamybės veiksnių grynųjų pajamų srautas (grynųjų nuosavybės pajamų srautas)* Sn<sub>2</sub> 67. Kaip termino *grynosios asmeninės pajamos* sinonimas kai kuriuose vadovėliuose pateikiamas terminas *disponuojamos pajamos* Dril 59, Sn<sub>2</sub> 95, Čieg 76, tačiau jo šalutinio dėmens ĮF nelinkstama reikšti, ir tai dar labiau išryškina polinkį ĮF vartoti būdvardį *grynas*, *-a*.

Visuose vadovėliuose ĮF žymimas ir terminas *bendrasis nacionalinis produktas* Dril 11, 18, Luk 65, Dav 231, Jak<sub>1</sub> 153, Jak<sub>2</sub> 152, Sn<sub>1</sub> 61, Sn<sub>2</sub> 67, Čieg 51, taip pat *bendrasis vidaus produktas* Dav 232, Jak<sub>2</sub> 162, Sn<sub>1</sub> 38, 61, Sn<sub>2</sub> 67, Čieg 57 arba *bendrasis vidinis produktas* Dril 18, Luk 70, *bendrasis vidinis (tėvyninis) produktas* Jak<sub>1</sub> 154. Būdvardis *bendras*, *-a* ĮF vartojamas ir terminuose *bendrosios pajamos* Dav 25, Čieg 73, *bendrosios išlaidos* Dav 25, Sn<sub>1</sub> 141, Sn<sub>2</sub> 126, *bendrosios nacionalinės išlaidos* Jak<sub>1</sub> 153, Jak<sub>2</sub> 160, Čieg 73, tik šie terminai apibrėžiami ir vartojami ne visuose vadovėliuose. Kai kuriuose pateikiamas terminas *visuminės išlaidos* Čieg 62, Jak<sub>1</sub> 153. Terminai *bendroji paklausa* Dril 24, Sn<sub>1</sub> 141, Sn<sub>2</sub> 126 ir *bendroji pasiūla* Dril 25, Sn<sub>1</sub> 153, Sn<sub>2</sub> 141 irgi pateikiami tik kai kuriuose vadovėliuose, kituose vartojama *visuminė paklausa* Luk 99, Dav 244, Jak<sub>2</sub> 166, Čieg 87 ir *visuminė pasiūla* Dav 246, Jak<sub>2</sub> 172, Čieg 13, tik kai kuriuose vadovėliuose vartojama ir *bendroji pusiausvyra* Dril 25, Dav 243. Kai kuriuose vadovėliuose pateikiama tokių sinonimų kaip *agre-*

*guota paklausa* ir *agreguota pasiūla* Jak<sub>2</sub> 165, bet jų šalutinis dėmuo, nors ir gali būti reiškiamas ĮF, yra reiškiamas paprastąja forma, o tai irgi rodo, kad makroekonomikos terminijoje ĮF labiau linkstama reikšti būdvardinį dėmenį *bendrasis* ar *bendroji*.

Ne visų vadovėlių apimtis vienoda, taigi ir juose pavartotų terminų skaičius nesutampa, tačiau juose pateikiama nemažai terminų, kurių rūšinis dėmuo yra *bendrasis* ar *bendroji*, *grynasis* ar *grynoji*, ir visais atvejais jis reiškiamas ĮF. Štai skiriamosios investicijų ar išlaidų rūšys įvardijamos kaip *bendrosios vidaus investicijos* Luk 72, *bendrosios privačios vidaus investavimo išlaidos* Čieg 59, *bendrosios investicijos* ir *grynosios investicijos* Jak<sub>1</sub> 152, Jak<sub>2</sub> 159, Čieg 60, *bendrosios vidinės investicijos* Dril 12 ir *grynosios investicijos* Dril 13, kitur skiriamos *bendrosios privačios vidaus investicijos* Sn<sub>1</sub> 79, Sn<sub>2</sub> 83 ir *grynosios privačios vidaus investicijos* Sn<sub>1</sub> 80, Sn<sub>2</sub> 83, ir visais atvejais būdvardiniai dėmenys *bendrosios* ir *grynosios* reiškiami ĮF, nors kaip šių sudėtinių terminų šalutinis dėmuo pavartojamas būdvardis *privatus*, *-i* ĮF nereiškiamas.

Polinkiui ĮF šioje terminijoje vartoti būtent būdvardžius *grynas*, *-a* ir *bendras*, *-a* neturi įtakos termino dėmenų skaičius: pateikiama ir *grynasis kapitalizmas* Čieg 33, *grynasis skolininkas* Sn<sub>1</sub> 87, *grynosios palūkanos* Jak<sub>2</sub> 132, Čieg 75, *bendrieji muitai* Luk 143, ir *bendroji pinigų paklausa* Dav 345, Čieg 229, *bendrosios paklausos kreivė* Sn<sub>1</sub> 141, Sn<sub>2</sub> 126, *bendrosios pasiūlos kreivė* Sn<sub>1</sub> 154, Sn<sub>2</sub> 141, *autonominė bendroji paklausa* Sn<sub>1</sub> 147, Sn<sub>2</sub> 133, *grynosios viešosios gėrybės* Dav 219, *grynoji ekonominė gerovė* Sn<sub>1</sub> 92, Sn<sub>2</sub> 96, *neigiamos grynosios investicijos* Čieg 61, *grynosios vidaus (nacionalinės) pajamos* Sn<sub>1</sub> 82, ir *grynosios ekonominės gerovės rodiklis* Čieg 71, *grynasis užsienio valstybių kreditorius* Sn<sub>1</sub> 87, Sn<sub>2</sub> 86, *grynosios asmeninės (disponuojamos) gyventojų pajamos* Čieg 77, net *trumpojo laikotarpio bendrosios pasiūlos kreivė* Sn<sub>1</sub> 155, 360, Sn<sub>2</sub> 142, *ilgojo laikotarpio bendrosios pasiūlos kreivė* Sn<sub>1</sub> 155, Sn<sub>2</sub> 143, *trumpojo laikotarpio bendrosios pasiūlos tiesė* Sn<sub>2</sub> 328, *grynasis mokėjimo balanso debeto ir kredito skirtumas* Dav 367. Dėmenų pozicija, kaip matyti, irgi neturi reikšmės.

Iš pateiktų pavyzdžių aiškėja, kad ĮF žymimi ir terminai *trumpasis laikotarpis*, *ilgasis laikotarpis*. Iš tikrųjų jais reiškiamos sąvokos aiškinamos ne makroekonomikos, o mikroekonomikos vadovėliuose arba ekonomikos teorijos vadovėlių įvadiniuose skyriuose<sup>7</sup>, tačiau šie terminai pavartojami

<sup>7</sup> Trumpasis gamybos laikotarpis apibūdinamas kaip laiko tarpas, per kurį neįmanoma pakeisti įmonės gamybinių pajėgumų, t. y. pagrindinio kapitalo, o ilgasis gamybos laikotarpis – kaip toks laikotarpis, per kurį gali būti pakeisti ir gamybiniai pajėgumai Dav 50–51.

ir makroekonomikos vadovėliuose, ir kaip kitų terminų sudėtinė dalis *trumpasis laikotarpis* ir *ilgasis laikotarpis* žymimi ĮF: *ilgojo laikotarpio pinigų neutralumas* Čieg 320, *trumpojo laikotarpio vartojimo funkcija* ir *ilgojo laikotarpio vartojimo funkcija* Sn<sub>1</sub> 112. Į kai kuriuos vadovėlius įtraukiamo termino *ilgosios bangos* Jak<sub>1</sub> 179, Jak<sub>2</sub> 188, Sn<sub>1</sub> 413, Sn<sub>2</sub> 374, Čieg 175 būdvardinis dėmuo irgi reiškiamas ĮF.

ĮF žymimas ir septyniuose vadovėliuose apibrėžiamas terminas *laisvoji prekyba* Dril 163, Luk 141, Dav 334, Jak<sub>1</sub> 246, Jak<sub>2</sub> 261, Sn<sub>1</sub> 575, Sn<sub>2</sub> 532. Jei pateikiama terminų *laisvoji ekonominė zona* Luk 142, *laisvosios prekybos zona* Luk 141, Sn<sub>1</sub> 624, jų būdvardinis dėmuo irgi reiškiamas ĮF.

Aptariant pinigus ir pinigų rinką pateikiami terminai *pinigai plačiaja prasme* Dril 92, Dav 299, Sn<sub>1</sub> 226, Čieg 219 ir *pinigai siaurąja prasme* Dav 299, Jak<sub>2</sub> 207, Sn<sub>1</sub> 221 irgi žymimi ĮF, kaip ir viename vadovėlyje pateikti terminai *didieji ekonominiai ciklai* Čieg 174 ir *mažieji ekonominiai ciklai* Čieg 175. Viename vadovėlyje apibrėžiamas terminas *viešosios korporacijos* Čieg 40 ir dviejuose labiau aiškinamas *viešosios gėrybės* Čieg 38, Dav 217, bet abiejų terminų būdvardinis dėmuo reiškiamas ĮF. Vadovėliuose ĮF žymimas terminas *žmogiškasis kapitalas* Luk 83, Dav 12, 405, Jak<sub>1</sub> 233, Jak<sub>2</sub> 247, tik ne visuose vadovėliuose jis apibrėžiamas. Iš nelietuviškos kilmės būdvardžių aptariamoje terminijoje kiek labiau ĮF linkstama vartoti *specialusis* ar *specialioji*: *specialiosios skolinimosi teisės* Dav 355 ar *Specialiosios skolinimosi teisės* Jak<sub>1</sub> 270, „*Specialiosios atsiskaitymo teisės*“ Luk 171, taip pat *specialieji muitai* Luk 143, *specialieji bankai* Luk 157.

Tačiau ĮF reiškiami ne tik būdvardiniai, bet ir dalyviniai dėmenys. Tiesa, daugiausia tik tie, kuriais eina specialesnių reikšmių (paskirties ir tinkamumo, apibrėžiantys priemonės sąvoką) neveikiamieji dalyviai. Antai ĮF žymimi terminai *perkamoji galia* Dril 170, Sn<sub>2</sub> 474, *pinigų perkamoji galia* Luk 154, Dav 273, Čieg 318, *perkamosios galios paritetas* Dril 170, Sn<sub>1</sub> 537, Sn<sub>2</sub> 474, *perkamosios galios pariteto teorija* Dav 365, Jak<sub>1</sub> 257, Jak<sub>2</sub> 275, *perkamosios galios pariteto (lygybės) kursas* Sn<sub>1</sub> 537, Sn<sub>2</sub> 474, *didelės perkamosios galios pinigai* Sn<sub>1</sub> 266, Sn<sub>2</sub> 238. Jei aptariama mokėjimų balanso sąskaita, vieną iš jos sudedamųjų dalių įvardijančio termino dalyvinis dėmuo irgi pateikiamas tik ĮF: *einamoji sąskaita* Dril 159, Dav 366, Sn<sub>1</sub> 87, Sn<sub>2</sub> 91. ĮF šis terminas išlaiko ir įtrauktas į kitą terminą – *einamosios sąskaitos deficitas* Dav 367, 368. Tik ĮF vartojamas neveikiamasis dalyvis *pereinamasis*, –oji: *tradicinė pereinamoji ekonomika* Sn<sub>1</sub> 37, Sn<sub>2</sub> 32, *nuovo tipo pereinamoji ekonomika* Sn<sub>1</sub> 37, Sn<sub>2</sub> 33. ĮF žymimas terminas, apibrėžiamas aptariant tarptautinę prekybą: *lyginamasis prana-*

šumas Dav 42, Sn<sub>1</sub> 564 ar *palyginamasis pranašumas* Sn<sub>2</sub> 517. Taip pat ĮF žymimi terminai *lyginamojo pranašumo teorija* Jak<sub>1</sub> 243, Jak<sub>2</sub> 258, *lyginamojo pranašumo dėsnis* Sn<sub>1</sub> 564, *palyginamojo pranašumo dėsnis* Sn<sub>2</sub> 518, *lyginamųjų kaštų dėsnis* Luk 138. Dar ĮF žymimi terminai *dauginamasis poveikis* Dav 305, *BVP dauginamasis koeficientas* Dav 266, *atvirkštinis dauginamasis koeficientas* Dav 266, *koreguojamosios operacijos* Dav 393, *atstatomosios investicijos* Sn<sub>2</sub> 83 ar *atkuriamosios investicijos* Dav 13, 234, *aptarnaujamosios operacijos* Luk 157. Jeigu skiriant nedarbo tipus vienas jų įvardijamas kaip *tekamasis nedarbas* Dril 35, Luk 113, termino šalutinis dėmuo irgi pateikiamas ĮF. Tačiau šiam terminui labai būdinga sinonimija, todėl vienas iš nedarbo tipų kaip *tekamasis (frikcinis) nedarbas* Dril 35 ar *tekamasis arba frikcinis nedarbas* Luk 113 įvardijamas tik dviejuose vadovėliuose. Skiriamas dar ir *paslėptasis nedarbas* Luk 113, Dril 38, Čieg 120, *prislėptasis nedarbas* Dril 38, Čieg 119.

Dviejuose vadovėliuose yra pateikta po kelis terminus, kurių šalutiniu dėmeniu eina įvardžiuotinis dalyvis su priklausomais žodžiais: iš *dalies keičiamoji valiuta* Luk 172, *keičiamoji (konvertuojama) į bet kurias kitas valiutas valiuta* Luk 172, *reguliuojamai plaukiojantieji valiutų kursai* Jak<sub>1</sub> 261, *netiesiogiai susijusieji valiutos kursai* Jak<sub>1</sub> 261, *krepšiu susijusieji valiutos kursai* Jak<sub>1</sub> 261. Teikiant dabartinės ĮF vartojimo normas toks ĮF vartojimas numatomas kaip vengtinas (KP 2002: 27), tačiau ir tokių terminų pasitaiko tik tuose dviejuose vadovėliuose. Kituose, o ir tuose pačiuose, vartojama NF: *netiesiogiai susiję valiutos kursai* Jak<sub>2</sub> 281, *krepšeliu susiję valiutos kursai* Jak<sub>2</sub> 281, *laisvai keičiama valiuta* Dav 350, iš *dalies keičiama valiuta* Dav 350, *laisvai svyruojantis valiutos kursas* Dav 352, *griežtai fiksuota valiutų kursų sistema* Luk 173, *sąlyginai priskirta vertė* Čieg 54, *infliaciją sąlygojantis tarpsnis* ir *nuosmukį sąlygojantis tarpsnis* Čieg 110, *infliaciją sąlygojantis atotrūkis* ir *nuosmukį sąlygojantis atotrūkis* Jak<sub>1</sub> 177, *pelno stumiamą infliaciją* Čieg 326.

### **Įvardžiuotine forma nežymimi terminai**

Ištyrusi įvardžiuotinių būdvardžių vartoseną, A. Valeckienė kaip vieną iš trijų daiktų apibrėžimo rūšinių įvardžiuotinių būdvardžių būdų nurodė tai, kad tokiais būdvardžiais daiktai gali būti apibrėžiami priešinant skirtingas jų ypatybes (Valeckienė 1957: 184–485). Vis dėlto nemažos dalies ypatybių priešinimo būdu sudarytų terminų būdvardiniai ar dalyviniai dėmenys vadovėliuose kaip tik pateikiami NF.

Tik NF pateikiami terminai, sudaryti su būdvardžiu *lankstus*, *-i* ir dalyviu *fiksuotas*, *-a*, nors įvardijant valiutų kursus ir jų sistemas (režimus) jie sudaro priešpriešą. Tiesa, terminas *lankstus valiutos kursas* nėra nusistovėjęs, vartojama ir su dalyviniais dėmenimis sudarytų terminų *plaukiojantis valiutos kursas*, *svyruojantis valiutos kursas*, o ir termino *fiksuotas valiutos kursas* sinonimų pasitaiko, tačiau visiems šiems terminams būdinga šalutinio dėmens raiška NF. Taigi, aptariamai valiutų kursai ir jų sistemos įvardijami kaip *lankstus valiutos kursas* Dril 171, *svyruojantis valiutų kursas* Luk 173, *laisvai svyruojantis, arba lankstus, valiutos kursas* Dav 352, *plaukiojantis valiutų kursas* Luk 171, *plaukiojantis keitimo kursas* Sn<sub>2</sub> 469, *plaukiojančio kurso režimas* Sn<sub>2</sub> 468, *plaukiojančių valiutų kursų režimas* Sn<sub>2</sub> 555, *lanksčių valiutų kursų sistema* Jak<sub>1</sub> 255, Jak<sub>2</sub> 272, *lankstaus arba laisvai plaukiojančio valiutos kurso sistema* Dril 171 ir *fiksuoto valiutos kurso sistema* Dav 352, *fiksuotų valiutų kursų režimai* Jak<sub>1</sub> 256, Jak<sub>2</sub> 273, Sn<sub>2</sub> 550, *fiksuoto arba nustatyto valiutos kurso sistema* Dril 171, Dav 352, *fiksuoto valiutos kurso palaikymo sistema* Luk 171, *fiksuoto prisiderinimo kursas* Dril 195, *fiksuotas valiutos kursas* Dav 352. Tik viename vadovėlyje mėginama pateikti sinonimo ĮF: *fiksuoto (nustatyto) kurso režimas* Sn<sub>2</sub> 468. Beje, šių terminų apibrėžti nelinkstama, vadovėliuose jie labiau aiškinami, vartojami aptariant valiutų kursų sistemų skirtumus ar sistemų raidą.

Tam tikrą porą paprastai turi ir su būdvardžiu *privatus*, *-i* sudaryti terminai: *privačios investicinės išlaidos* ir *vyriausybės investicinės išlaidos* Dril 12, *privatus sektorius* ir *valstybinis sektorius* Luk 107, *privatus sektorius* ir *viešasis sektorius* Čieg 39. Vis dėlto šis būdvardis nei tokiais, nei kitokiais atvejais ĮF nevartojamas. Apibrėžiant terminus *bendrosios privačios vidaus investavimo išlaidos* Čieg 59, *bendrosios privačios vidaus investicijos* Sn<sub>1</sub> 79, Sn<sub>2</sub> 79, *grynosios privačios vidaus investicijos* Sn<sub>1</sub> 80, Sn<sub>2</sub> 83, *privatūs transferiniai išmokėjimai* Čieg 61, Sn<sub>2</sub> 81, *privačios pervedamosios išmokos* Sn<sub>1</sub> 78 jis irgi vartojamas NF.

ĮF visiškai nevartojamas ir būdvardis *absoliutus*, *-i*, kuriuo įvardijama viena iš priešinamų ypatybių: *santykinis pranašumas* ir *absoliutus pranašumas* Luk 137, *lyginamasis pranašumas* ir *absoliutus pranašumas* Dav 328, *palyginamasis pranašumas* Sn<sub>2</sub> 517 ir *absoliutus pranašumas* Sn<sub>2</sub> 517, *santykinė skurdo riba* ir *absoliuti skurdo riba* Dav 229, *sąlyginės konvergencijos hipotezė* ir *absoliučios konvergencijos hipotezė* Čieg 398.

Terminų pora *tobula konkurencija* ir *netobula konkurencija* vadovėliuose ĮF irgi nežymima. Makroekonomikos vadovėliuose šie terminai neapibrėžiami,

tik pavartojami (Luk 94, Dav 358, Čieg 26, 41, 42). Tačiau jie būna apibrėžti ar aptarti bendrųjų ekonomikos teorijos vadovėlių mikroekonomikos skyriuose, ir iš aptarimo matyti, kad tobula konkurencija yra ne konkurencijos ypatybės pasakymo atvejis, o abstraktaus teorinio modelio, taikomo ekonominei tikrovei tirti, įvardijimas. Nurodant modelį turėtų būti vartojama ĮF, tačiau net jį išsamiai aptariant vartojama NF, t. y. *tobula konkurencija* Jak<sub>2</sub> 74, 75, 76, 85, net jei šis modelis ir priešinamas kitam teoriniam modeliui, įvardijamam terminu *grynoji monopolija* Jak<sub>2</sub> 85. Kitame vadovėlyje tobulos konkurencijos rinka skiriama kaip viena iš keturių rinkos organizavimo formų (tobulos konkurencijos rinka, monopolinės konkurencijos rinka, oligopolinė rinka ir monopolinė rinka) ir ji, kaip krašutinė rinkos organizavimo forma, priešinama monopolinei rinkai, bet ir tokiais atvejais terminas ĮF nežymimas – vartojama *tobula konkurencija* Dav 99.

Nelietuviškos kilmės būdvardis *optimalus*, *-i* terminuose irgi vartojamas NF, t. y. *optimalūs ekonominio augimo tempai* Sn<sub>2</sub> 346, *optimali teršimo norma* Jak<sub>2</sub> 313, tačiau su juo sudaryti terminai apibrėžiami retai. Tik pavieniuose vadovėliuose formuluojamos terminų *stabili ekonomikos būseną* Čieg 395, *stacionari būklė* Čieg 363, *pastovi laiko pirmenybių norma* Čieg 377, *pastovi gamybos masto grąža* Sn<sub>2</sub> 101 apibrėžtys, tačiau parinkta šių terminų raiška rodytų, kad ĮF terminijoje veikiausiai nelinkstama vartoti ir būdvardžių *stabilus*, *-i*, *stacionarus*, *-i*, *pastovus*, *-i*.

Tik dviejuose vadovėliuose apibrėžiami terminai *darnus vystymasis* Čieg 371, *darni plėtra* Sn<sub>1</sub> 381, bet jų būdvardinis dėmuo pateiktas NF, kaip ir pavieniuose vadovėliuose apibrėžiamų terminų *stiprus darnumas* Čieg 371, *silpnas darnumas* Čieg 372, *potenciali išėiga* Čieg 121, *neigiami ekonominio augimo tempai* Sn<sub>2</sub> 346, *neutrali techninė pažanga* Sn<sub>2</sub> 351, *nesanti neutrali techninė pažanga* Sn<sub>2</sub> 351 ĮF galimi reikšti būdvardiniai dėmenys. Pasi-taikančių terminų porų – *pasyvi politika* ir *aktyvi politika* Sn<sub>2</sub> 408, *pasyvi politika* ir *adaptivi politika* Čieg 325, *pasyvi darbo rinkos politika* Čieg 128 ir *aktyvi darbo rinkos politika* Čieg 129, *ekstensyvus ekonominis augimas* ir *intensyvus ekonominis augimas* Čieg 345, *ekstensyvus ekonomikos augimo kelias* Luk 81 ir *intensyvus ekonomikos augimo kelias* Luk 82, *palankus (teigiamas) prekybos balansas* Luk 139 ir *nepalankus (neigiamas) prekybos balansas* Luk 140 – būdvardiniai dėmenys ĮF irgi nereiškiama.

Aptariant apibrėžtumo opozicijos neutralizacijos atvejus, minima tai, kad ĮF nelinkstama vartoti priesagos *-iškas* vedinių (Valeckienė 1986: 172; DLKG 1997: 175). Analizuoti pasirinktų vadovėlių terminija tai patvirtin-

tų: termino *visiškas užimtumas* Dril 27, 37, Dav 271, Jak<sub>1</sub> 217, Jak<sub>2</sub> 230, Sn<sub>2</sub> 399, Čieg 121 šalutinis dėmuo vadovėliuose, išskyrus vieną, pateikiamas NF, kaip ir terminų *visiško užimtumo biudžetas* Dav 283, Čieg 193, Sn<sub>2</sub> 191, *savanoriškas nedarbas* Sn<sub>2</sub> 388, 403, *besąlygiškas slenkamumas* Čieg 327, *virtotojiška paklausa* Luk 99, *virtotojiškas kreditas* Sn<sub>2</sub> 117, *faktiškos investicijos* Jak<sub>1</sub> 170, Jak<sub>2</sub> 180, *faktiški augimo tempai* Sn<sub>2</sub> 361, *faktiška realioji palūkanų norma* Sn<sub>2</sub> 450 šalutiniai būdvardiniai dėmenys, kuriais eina priesagos *-iškas* vedinys. Viena vadovėlyje pateikiamas terminas *skolintojas blogiausiu atveju* Sn<sub>2</sub> 261 atitiktų kitą opozicijos neutralizacijos atvejį: įvardžiutinis formantas nepridedamas prie aukščiausiojo laipsnio būdvardžio, nes tokie būdvardžiai, kaip aiškinama minint šį neutralizacijos atvejį (DLKG 1997: 175), savo reikšme artimi įvardžiutiniams būdvardžiams, išskiriantiems daiktus didžiausiu žymimosios ypatybės laipsniu. Trijuose vadovėliuose pateikiamas terminas *paskutinis skolintojas* Dav 394, Sn<sub>1</sub> 292, Čieg 236 jau atitiktų ne tik neutralizacijos atvejį, bet ir kodifikuotosios normos numatomą išimtį – priesagos *-utinis* vedinys yra neįvardžiutinis.

Vadovėliuose linkstama nereikšti ĮF ir tam tikrų dalyvinių dėmenų, tik tie dalyviai priemonės ir tinkamumo reikšmės ar kitų specialesnių reikšmių neturi. Kaip jau minėta, ĮF nežymimi terminai *disponuojamos pajamos*, *fiksuotas valiutos kursas*, *plaukiojantis valiutos kursas*, *svyruojantis valiutos kursas*. Ypač būdinga NF pateikti dalyvį *subalansuotas*: *subalansuotas augimas* Čieg 391, *subalansuoto augimo trajektorija* Čieg 394, *subalansuotas biudžetas* Dav 282, Jak<sub>2</sub> 197, *nesubalansuotas biudžetas* Dav 282, *subalansuoto biudžeto multiplikatorius* Čieg 168, *subalansuota plėtra* Sn<sub>2</sub> 346. ĮF nereiškami terminų *garantuotas augimo tempas* Čieg 391 ar *garantuoti (užtikrinti) augimo tempai* Sn<sub>2</sub> 561, *nepageidautinų atsargų kaupimas* Jak<sub>1</sub> 171, Jak<sub>2</sub> 180, *nepageidautinas atsargų sumažėjimas* Jak<sub>1</sub> 171, *nepageidautina pusiausvyra* Dril 27, *suderintas virtotojų kainų indeksas* Dav 392, *sukeltas (priverstas) vartojimas* Čieg 91, *numatyta realioji palūkanų norma* Sn<sub>2</sub> 449, *supaprastintas ekonomikos modelis* Čieg 29, *materializuota techninė pažanga* Sn<sub>2</sub> 351, *užimti gyventojai* Dril 33, Sn<sub>1</sub> 39, Sn<sub>2</sub> 34, *užimti žmonės* Luk 103, *samdomi darbuotojai* Luk 104 dalyviniai dėmenys. Pasitaikantys veikiamieji dalyviai ĮF juolab nevartojami, net ir apibrėžiant terminus: *nusioylę darbuotojai* Jak<sub>1</sub> 216, Jak<sub>2</sub> 228, *padedantys šeimos nariai* Luk 105, *plaukiojanti palūkanų norma* Sn<sub>2</sub> 597, *padidėjusio efektyvumo pinigai* Dril 183. Tiesa, tokie terminai apibrėžiami tik pavieniuose vadovėliuose.

Nors terminas *subalansuotas biudžetas* vadovėliuose beveik neapibrėžiamas, jo minėjimo kontekstas atskleidžia, kad tai yra vienas iš biudžeto tipų, kaip ir deficitinis biudžetas ar perteklinis biudžetas Dav 282. Vis dėlto net ir tipo įvardijimas neskatina rinktis ĮF. Nurodant investicijų tipus ar rūšis, irgi pasirenkama NF: *planuotos investicijos* Jak<sub>1</sub> 171, *pageidautinos investicijos* Jak<sub>1</sub> 171, Jak<sub>2</sub> 180, *indukuotos investicijos* Sn<sub>2</sub> 123, *numatytos investicijos* Sn<sub>1</sub> 131. Kaip ir būdvardžiai, dalyviai ĮF dažnai nevartojami tais atvejais, kai terminai yra sudaryti dviejų ypatybių priešinio būdu: *sukurtas turtas* ir *nesukurtas turtas* Luk 63, *materialus nesukurtas turtas* ir *nematerialus sukurtas turtas* Luk 63, *eksportuojamos produkcijos kainų indeksas* ir *importuojamos produkcijos kainų indeksas* Čieg 64, Sn<sub>1</sub> 72, Sn<sub>2</sub> 77, *subalansuota infliacija* ir *nesubalansuota infliacija* Luk 129.

### Raiškos svyravimai

Tam tikriems terminams jau būdingi didesni ĮF vartojimo svyravimai.

Pasitaiko tokių atvejų, kai vienas iš terminų poros narių reiškiamas ĮF, kitas – NF. Štai net dviejuose vadovėliuose pinigų politikos rūšys įvardijamos kaip *skatinančioji (pigų) pinigų politika* ir *ribojanti (brangių) pinigų politika* Dril 114, Luk 159. Kitame vadovėlyje abiejų terminų dalyviniai dėmenys reiškiami ĮF, t. y. *pigų pinigų politika* arba *skatinančioji monetarinė politika* ir *brangių pinigų politika* arba *stabdančioji monetarinė politika* Čieg 258, tačiau, aiškinant šiuos terminus kitame skyriuje, jau vartojama *skatinanti (ekspansinė) fiskalinė politika* Čieg 182 ir *ribojanti (restrikcinė) fiskalinė politika* Čieg 183.

Aptariant infliaciją vadovėliuose irgi skiriamos dvi rūšys: *šliaužianti infliacija* ir *šuoliuojanti infliacija* Luk 125, 126, Dav 273, Jak<sub>1</sub> 220, Jak<sub>2</sub> 232, Čieg 313. Tačiau dviejuose vadovėliuose šios rūšys įvardijamos kaip *šliaužiančioji infliacija* ir *šuoliuojančioji infliacija* Sn<sub>1</sub> 462, Sn<sub>2</sub> 421. ĮF vartojimas svyruoja ir infliaciją skirstant kitu požiūriu: *numatyta infliacija* Sn<sub>2</sub> 449 ir *netikėta infliacija* Sn<sub>2</sub> 452, *numatytoji infliacija* Sn<sub>1</sub> 438 ir *netikėtoji infliacija* Sn<sub>1</sub> 452, *numatytoji (laukiamoji) infliacija* ir *netikėtoji infliacija* Jak<sub>2</sub> 313, Čieg 313, „laukiama“ ir „nelaukiama“ infliacija Luk 128.

Viename vadovėlyje ir pinigų paklausos bei pasiūlos rūšims įvardyti parenkami skirtingos raiškos terminai: *realioji pinigų pasiūla* ir *nominali pinigų pasiūla* Dril 42, *realioji pinigų paklausa* ir *nominali pinigų paklausa* Dril 43. Tačiau bendrojo nacionalinio produkto rūšys jau įvardijamos vienodai: *realusis BNP* ir *nominalusis BNP* Dril 15. Įvardijant bendrojo

nacionalinio produkto arba bendrojo vidaus produkto rūšis, abiejų terminų būdvardiniai dėmenys ĮF reiškiami ir kituose vadovėliuose: *nominalusis bendrasis nacionalinis produktas* ir *realusis bendrasis nacionalinis produktas* Luk 66, 67, Dav 238, *nominalusis BNP* ir *realusis BNP* Čieg 63, *nominalusis (arba piniginis) BNP* ir *realusis BNP* Jak<sub>1</sub> 148, Jak<sub>2</sub> 154, *nominalusis BVP* ir *realusis BVP* Sn<sub>1</sub> 70, Sn<sub>2</sub> 70. ĮF vartojama ir įvardijant valiutos kurso rūšis: *realusis valiutos kursas* Jak<sub>1</sub> 257, Jak<sub>2</sub> 275, Sn<sub>1</sub> 536, Sn<sub>2</sub> 473 ir *nominalusis valiutos kursas* Jak<sub>1</sub> 257, Jak<sub>2</sub> 275, Sn<sub>1</sub> 528, Sn<sub>2</sub> 465. Tačiau teikiant kitus terminus vartojama ir *realusis (realusis turtas* Sn<sub>1</sub> 253, Sn<sub>2</sub> 225, *realioji kapitalo kaina* Sn<sub>1</sub> 106, Sn<sub>2</sub> 105, *realusis darbo užmokestis* Sn<sub>1</sub> 104, Sn<sub>2</sub> 105, *numatyta realioji palūkanų norma* Sn<sub>2</sub> 449, *realiųjų kasos likučių poveikis* Sn<sub>2</sub> 572, *realiosios bendrosios paklausos kreivė* Sn<sub>2</sub> 503), ir *realus (reali palūkanų norma* Čieg 318, *realaus ekonominio ciklo teorija* Sn<sub>2</sub> 499, *realūs gamtos ištekliai* Jak<sub>1</sub> 278, Jak<sub>2</sub> 300). Apibrėžiant terminus su būdvardžiu *nominalus, -i*, ĮF vartojimas irgi įvairuoja: *nominali obligacijos vertė* Dril 105, *nominali palūkanų norma* Čieg 318 ir *nominalusis kapitalas* Dav 12, *nominalioji palūkanų norma* Sn<sub>2</sub> 119. Vis dėlto ne visi su šiais būdvardžiais sudaryti terminai apibrėžiami.

Svyruoja ĮF vartojimas ir tais atvejais, kai terminų poros šalutiniais dėmenimis eina lietuviškos kilmės būdvardžiai *atviras, -a* ir *uždaras, -a*. Jie pasitelkiami ekonominės sistemos skirtumams įvardyti, nors kai kuriuose vadovėliuose pavartojamas tik žodžių junginys *atvira tarptautinė ekonomikos erdvė* Luk 99 arba apibrėžiama tik *atvira ekonomika* Dril 198. Teikiant du terminus, pateikiama *atvira ekonominė sistema* ir *uždara ekonominė sistema* Jak<sub>2</sub> 157, *atviros ekonomikos sistemos* ir *uždaros mišriosios ekonomikos sistemos* Čieg 29, bet viename 2008 m. išleistame vadovėlyje apibrėžiamas terminas *atvirosios ekonomikos sistema* Sn<sub>2</sub> 58, *atvirosios ekonomikos makroekonomika* Sn<sub>2</sub> 465, bet *uždaros mišriosios ekonomikos sistema, uždara ekonomika* Sn<sub>2</sub> 284. Pastarąjį vadovėlį rengusio kolektyvo parengtame 2005 m. laidos vadovėlyje apibrėžiamos sąvokos įvardijamos kaip *atvirosios ekonomikos sistema* ir *uždarosios mišriosios ekonomikos sistema* Sn<sub>1</sub> 65, tačiau šis vadovėlis apskritai išsiskiria ĮF vartojimo reguliarumu, ir tai bus aptarta vėliau. Tik trijuose vadovėliuose viena iš pinigų politikos priemonių įvardijama kaip *atvirosios rinkos operacijos* Jak<sub>2</sub> 217, Sn<sub>1</sub> 285, Čieg 255, o kituose pasirenkama NF – *atviros rinkos operacijos* Dril 105, Luk 159, Dav 309, Jak<sub>1</sub> 205, Sn<sub>2</sub> 255.

Akivaizdžios priešinosios poros šioje terminijoje neturinčio būdvardžio *potencialus* juolab nelinkstama vartoti ĮF. Tačiau trijuose vadovėliuo-

se suformuluojama termino *potencialusis BVP* Dav 240, *potencialusis (galimasis) bendrasis vidaus (nacionalinis) produktas* Sn<sub>1</sub> 142, Sn<sub>2</sub> 142 apibrėžtis, ir juose šis terminas žymimas ĮF. Kito tokį būdvardinį dėmenį turinčio termino – *potencialūs gamtos išteklių* Jak<sub>1</sub> 216, Jak<sub>2</sub> 300 – šalutinis dėmuo ĮF nereiškiamas.

Terminų *natūralus nedarbas* Čieg 121, *natūralus nedarbo lygis* Dril 37, Jak<sub>1</sub> 218, Jak<sub>2</sub> 230, kaip ir pavieniauose vadovėliuose pateikiamų terminų *natūralus augimo tempas* Čieg 392, Čieg 38, *natūralūs (būtinai) augimo tempai* Sn<sub>1</sub> 319, 399, Sn<sub>2</sub> 361, *natūralios monopolijos* Čieg 39, ĮF nelinkstama žymėti, tačiau trijuose vadovėliuose formuluojama apibrėžtis ir sąvoka pavadinama *natūralusis nedarbo lygis* Dav 271, Sn<sub>1</sub> 353, 441, Sn<sub>2</sub> 319.

Analizuoti pasirinktuose vadovėliuose nedaug tepateikiama terminų, sudarytų su būdvardžiu *mišrus*, *-i*, tačiau pateiktieji irgi rodytų ĮF vartojimo svyravimą: *mišrios paskolos* Luk 176, *mišrios pajamos* Luk 72, Dav 219, *mišri ekonomikos sistema* Čieg 34, bet *mišrioji ekonomika* Dav 40, *mišrieji bankai* Luk 157, Sn<sub>1</sub> 255, *mišriosios gėrybės* Dav 219.

Gerokai įvairuoja termino, kuriuo įvardijamos bankų privalomos laikyti atsargos ar tų atsargų norma, šalutinis dėmuo, o ir pagrindinis dėmuo pateikiamas nevienodas: *privalomosios atsargos* Čieg 253, *privalomasis rezervas* Jak<sub>2</sub> 216, *būtinieji rezervai* Dril 94, *būtinųjų rezervų norma* Dril 95, 102, *būtinąjo rezervo norma* ar *būtinųjų rezervų norma* Luk 160, *privalomųjų / reikalaujamųjų atsargų norma* Sn<sub>1</sub> 259, 292, *privalomųjų (reikalaujamųjų) rezervų norma* Sn<sub>2</sub> 232, 262, *privalomųjų (reikalaujamų) atsargų norma* Čieg 246. Kaip matyti, šį terminą žymėti ĮF linkstama, tačiau yra vadovėlių, kuriuose apibrėžiama sąvoka įvardijama kaip *privalomas rezervas* Dav 303, Jak<sub>1</sub> 206.

Ne visuose vadovėliuose apibrėžiami su dalyviu *samdomas* sudaryti terminai, bet jie irgi atskleidžia NF ir ĮF vartojimą: *samdomi darbuotojai* Luk 104, *samdomieji darbuotojai* Dav 271, *algos samdomiesiems darbininkams* Dav 69, *samdomasis darbas* Dav 12.

## Dėsningumai

Tarptekstinio lygmens analizė darskrt patvirtina autorės jau ankstesniaime straipsnyje konstatuotą faktą, kad ĮF vartojimas terminijoje neatitinka kodifikuotosios normos. Iš makroekonomikos vadovėlių matyti, kad tam tikrų normos numatomų išimčių paisoma, pavyzdžiui, mažai tepasitaiko priklausomų žodžių turinčio dalyvio vartojimo ĮF atvejų, ĮF nereiškiamas

termino *paskutinis skoliniojas* šalutinis dėmuo, tačiau pagrindinio principo ĮF žymėti kiekvieną terminą nesilaikoma.

Vis dėlto bekontekstė terminų vartojimo aplinka daugiausia tėra pajėgi atskleisti morfologinius, leksinius ar sintaksinius veiksnys, galinčius turėti įtakos termino žymėjimui ar nežymėjimui ĮF, o jais ĮF vartojimo ar nevartojimo nėra kaip paaiškinti. Pavyzdžiui, lemiamas veiksnys nėra kalbos dalis. Gana dažnai ĮF nevartojami dalyviai (*subalansuotas, garantuotas, disponuojamos, fiksuotas, plaukiojantis, svyruojantis, pageidautinos ar nepageidautinos, planuotos, nenumatytos*), tačiau ĮF nevartojami ir būdvardžiai (*lankstus, tobulas, netobulas, privatus, absoliutus, pastovus, stabilus, stacionarus*). Kita vertus, ĮF vartojami ir būdvardžiai (*bendrasis, grynasis, ilgasis, trumpasis, platusis, siaurasis, laisvoji*), ir dalyviai (*perkamoji, einamoji, (pa)lyginamasis, tekamasis, dauginamasis, koreguojamosios, atkuriamosios*). Tarp vienuose vadovėliuose ĮF reiškiamų, kituose – ĮF nereiškiamų terminų rūšinių dėmenų irgi atsiduria tiek būdvardžiai (*realus ir realusis, nominalus ir nominalusis, atviras ir atvirasis, uždaras ir uždarusis, potencialus ir potencialusis, natūralus ir natūralusis, mišrus ir mišrusis*), tiek ir dalyviai (*šliaužianti ir šliaužiančioji, šuoliuojanti ir šuoliuojančioji, skatinanti ir skatinančioji, numatyta ir numatytoji, netikėta ir netikėtoji, samdomi ir samdomieji*).

Gal kiek daugiau šioje terminijoje ĮF nevartojama nelietuviškos kilmės žodžių (*privatus, absoliutus, stabilus, stacionarus, fiksuotas, subalansuotas, garantuotas, disponuojamos*), o vartojami lietuviškos šaknies žodžiai (*bendrasis, grynasis, negrynasis, ilgasis, trumpasis, platusis, siaurasis, laisvoji, perkamoji, einamoji, (pa)lyginamasis, tekamasis, dauginamasis, pereinamoji*), tačiau ĮF nevartojami ir kai kurie lietuviškos kilmės būdvardžiai bei dalyviai (*lankstus, tobulas, netobulas, atvira, uždara, nepageidautinos*), o kai kurie nelietuviškos kilmės žodžiai (*specialiosios, ekstensyvusis, intensyvusis, koreguojamosios*) ĮF pavartojami.

Sintaksinis veiksnys, būtent termino dėmenų skaičius ar dėmens pozicija, sprendžiant iš vadovėliuose pateikiamų terminų, reikšmės irgi neturi. Jei ĮF vartoti linkstama, tai ši forma vartojama tiek iš dviejų, tiek iš daugiau žodžių sudarytuose terminuose, esant skirtingai dėmenų tvarkai. Ir atvirkščiai, jei kurio nors šalutinio dėmens, pavyzdžiui, *privatus*, ĮF reikšti nelingstama, tai jis ĮF nereiškiamas bet kokios sintaksinės sandaros terminuose (*privatus sektorius, privačios pervedamosios išmokos, bendrosios privačios vidaus investavimo išlaidos, bendrosios privačios vidaus investicijos, gryniosios privačios vidaus investicijos*).

Kai kurie makroekonomikos terminų pateikimo vadovėliuose polinkiai rodytų, kad ĮF vartojimas labiau atitinka ne kodifikuotąją normą, o išimtis, kurios aptariant apibrėžiamąją reikšmę ar apibrėžtumą minimos kaip ĮF ir NF opozicijos neutralizacijos atvejai. ĮF beveik nevartojami terminai, sudaryti su būdvardžiais *visiškas*, *faktiškas*, *savanoriškas*, *vartotojiškas*, tačiau tokia neutralizacija būtų sunkiau paaiškinti reguliarių termino *žmogiškasis kapitalas* šalutinio dėmens reikimą ĮF. Kaip neutralizacijos atvejis minimas polinkis ĮF nevartoti aukščiausiojo laipsnio būdvardžių (LKG 1965: 511; Valeckienė 1986: 171; DLKG 1997: 175) terminijoje gali atsispindėti kaip vengimas ĮF reikšti tuos terminų dėmenis, kuriais eina aukščiausią ypatybės laipsnį žymintys būdvardžiai (*tobulus*, *absolutus*, *optimalus*).

Ryškėjantį polinkį ĮF nevartoti tik tam tikrų būdvardžių arba dalyvių lyg ir būtų galima sieti su neutralizacijos atveju, tiesiogiai susijusiu su rūšine reikšme. Tiek išsamiajame A. Valeckienės straipsnyje, tiek gramatikose aptariant rūšies žymėjimą nurodoma, kad kai kuriose tarmėse ĮF nelinkstama vartoti specifinės reikšmės išskiriamųjų ar rūšinių pažyminių, galinčių vien savo leksine reikšme išskirti daiktus (Valeckienė 1957: 303; LKG 1965: 511; DLKG 1997: 175), beje, priduriant ir tai, kad tokie „ne-nuoseklaus reiškinio atvejai galėjo turėti įtakos ir prisidėti prie įvardžiuotinių formų prasidedančio nykimo bei jų pakeitimo paprastosiomis formomis“ (Valeckienė 1957: 303). Vis dėlto tokia neutralizacija būtų sunkoka paaiškinti vadovėliuose ryškėjančius būdvardžių *laisvas*, *-a* ir *atviras*, *-a* vartojimo ĮF skirtumus, juolab skirtingą su būdvardžiais *atviras*, *-a* ir *uždaras*, *-a*, *realus*, *-i* ir *nominalus*, *-i* sudarytų terminų rūšinių dėmenų raišką, ypač tame pačiame vadovėlyje.

Tačiau ĮF vartojimas vadovėliuose nevysiškai atitinka ne tik rūšies žymėjimo ĮF išimtį, bet ir nurodomus dėsniumus. Antai A. Valeckienės straipsnyje kaip vienas iš daiktų apibrėžimo rūšiniais pažyminiais būdų minimas skirtingų ypatybių supriešinimas, tačiau aptartieji polinkiai atskleidžia, kad net ir priešinant ypatybes terminų būdvardiniai ar dalyviniai dėmenys ĮF nevartojami (*tobula konkurencija* ir *netobula konkurencija*, *atvira ekonomika* ir *uždara ekonomika*, *lankstus valiutos kursas* ir *fiksuotas valiutos kursas*, *absolutus pranašumas* ir *lyginamasis pranašumas*, *privatus sektorius* ir *valstybinis (viešasis) sektorius*, *šliaužianti infliacija* ir *šuoliuojanti infliacija*). Tiesa, tiek A. Valeckienės straipsnyje, tiek LKG aptariamais tik būdvardžiai, o ir toks priešinimas minimas tik kaip vienas iš rūšies žymėjimo rūšiniais pažyminiais būdų, o ne kaip būtinas principas. Kaip

dažniausias iš trijų rūšies žymėjimo įvardžiuotiniais būdvardžiais būdų yra minimas daikto išskyrimas pagal individualią, specifinę ypatybę, ir aptartieji būdvardžių *grynasis, -oji, bendrasis, -oji* vartojimo polinkiai jį atitik-tų, tačiau dalyvių, irgi išskiriančių daiktą pagal individualią, specifinę ypatybę, ĮF nelinkstama reikšti, išskyrus neveikiamuosius specialesnių reikšmių dalyvius.

Panagrinėjus pastaruosius paaiškėtų, kad pavartojus juos NF susidary-tų žodžių junginys, pagal reikšmę gerokai besiskiriantis nuo termino (*perkama galia, einama sąskaita, tekamas nedarbas, pereinama ekonomika, dauginamas multiplikatorius, koreguojamos operacijos*). Reikšmė labai skir-tųsi, jei NF būtų pavartoti ir ĮF visuose vadovėliuose žymimų terminų būdvardiniai dėmenys (*grynas nacionalinis produktas, grynas eksportas, grynai mokesčiai, grynos investicijos, bendras nacionalinis produktas, bendra pasiūla, bendra pusiausvyra*). Priešingai, tiems terminams, kurių šalutiniai dėmenys ĮF nereiškiami arba dėl jų reiškimo ĮF svyruojama, ĮF tokio didelio reikšmės skirtumo nesuteiktų (*lankstus kursas ir lankstusis kursas, fiksuotas kursas ir fiksuotasis kursas, privatus sektorius ir privatusis sekto-rius, absoliutus pranašumas ir absoliutusias pranašumas, tobula konkurenci-ja ir tobuloji konkurencija, natūralus nedarbas ir natūralusis nedarbas, vi-siškas užimtumas ir visiškas užimtumas, nominali palūkanų norma ir nominalioji palūkanų norma, nepageidautina pusiausvyra ir nepageidautino-ji pusiausvyra*). Kitaip tariant, ĮF nevartojimo priežastys gali būti susiju-sios su reikšmės veiksmu. Kartu iš tarptekstinio lygmens analizės matyti, kad daugelį ĮF linkstamų žymėti terminų vadovėliuose linkstama ir apibrėžti, o ĮF nežymimų ar žymimų tik kai kuriuose vadovėliuose ter-minų apibrėžties formuluojamos rečiau. Tačiau tiek reikšmės veiksnį, tiek galimas sąsajas su apibrėžties formulavimu labiau atskleisti galėtų tik platesnis kontekstas.

## VARTOJIMAS TEKSTO LYGMENIU

Terminai vadovėliuose ne tik apibrėžiami, bet ir vartojami, o jų varto-jimas tekste atskleidžia sąsają su terminų vartojimo tarptekstiniu lygmeniu analize. Tie terminai, kurie tarptekstiniu lygmeniu žymimi ĮF, šiuo rodi-kliu žymimi ir terminą vartojant tekstuose. Terminai, kurie nustatyti kaip ĮF nežymimi, šiuo rodikliu nežymimi ir tekste. Labiausiai žymėjimas ĮF tekste svyruoja tų terminų, kurių raiška nustatyta kaip tarptekstiniu lyg-meniu svyruojanti.

## Raiškos nuoseklumo atvejai

Terminai, kurie ĮF žymimi tarptekstiniu lygmeniu, taigi sąvokas aiškinant ar formuluojant apibrėžtis, šiuo rodikliu žymimi ir terminus vartojant tekstuose. Antai terminų *grynasis nacionalinis produktas*, *grynasis vidaus produktas*, *grynasis eksportas*, *grynieji mokesčiai*, *grynosios pajamos*, *grynosios palūkanos*, *grynosios investicijos*, *grynasis kapitalizmas*, *grynoji ekonominė gerovė*, *grynųjų mokesčių sistema*, *bendrasis nacionalinis produktas*, *bendrasis vidaus produktas*, *bendroji paklausa*, *bendroji pasiūla*, *bendrosios paklausos kreivė* ir pan. pavartojimo NF atvejų vadovėliuose visiškai nepasitaiko, kaip ir atvejų, kad ĮF tekstuose būtų nežymimi terminai *perkamoji galia*, *perkamosios galios paritetas*, *einamoji sąskaita*, *tekamasis nedarbas*, *lyginamasis ar palyginamasis pranašumas*, *pereinamoji ekonomika*, *daukinamasis poveikis*, *koreguojamosios operacijos*. Būdvardis *bendras*, *-a* vadovėliuose pavartojamas, tačiau tie pavartojimo atvejai yra akivaizdūs ypatybės įvardijimo atvejai: *Pastaruoju atveju turima omenyje visų rinkų, kaip bendros visumos, pusiausvyra*, t. y. *bendroji pusiausvyra* Dav 243; *Bendroji paklausa yra paklausų galutinėms prekėms bendra suma* Sn<sub>2</sub> 125.

Tų terminų, kurie tarptekstiniu lygmeniu ĮF nežymimi, tekste žymėti ĮF irgi nelinkstama. Tik NF tekstuose vartojami terminų *lankstus valiutos kursas* ir *fiksuotas valiutos kursas* šalutiniai ĮF galintys turėti dėmenys: *Panagrinėsime dvi kraštutines valiutos kurso sistemas: lankstų ir fiksuotą valiutos kursus* Dril 171; *Esant lanksčiam valiutos kursui IS kreivės vaidmuo yra pasyvus* Dril 191; *Svarbus lanksčių valiutų kursų šalininkų argumentas – laisvė* Jak<sub>1</sub> 255; *Lanksčių valiutos kursų sistemai alternatyva yra fiksuotų valiutos kursų sistema* Jak<sub>2</sub> 273; *Visai kita padėtis fiksuotų valiutų kursų atveju* Dav 363. Kai kuriuose vadovėliuose vartojamas terminas *plaukiojantis valiutos kursas* irgi nežymimas ĮF: *Čia apsiribosime dviem krašutiniais atvejais – fiksuotu ir plaukiojančiu valiutos kursu* Sn<sub>1</sub> 468; *Tačiau plaukiojantys valiutų kursai neišlaiko perkamosios galios pariteto trumpuoju periodu* Jak<sub>2</sub> 279. Tokie terminai apibrėžiami ne visuose vadovėliuose, tačiau net jei ir formuluojama apibrėžtis, terminas ĮF nežymimas: *Plaukiojančio kurso režimas (flotating/flexible exchange rate regime) – valiutos kurso reguliavimo metodas, kai valiutos kursas keičiasi priklausomai nuo valiutos paklausos ar pasiūlos pokyčių, t. y. kai vyriausybė nesikiša į valiutų rinką* Sn<sub>2</sub> 469; *Fiksuoto arba nustatyto valiutos kurso sistema (Fixed Exchange Rate System) – valiutos kurso reguliavimo metodas, kai vyriausybė įsipareigoja palaikyti tam tikrą valiutos keitimo kursą* Dril 171.

Būdvardis *privatus*, *-i* vadovėliuose apskritai vartojamas tik NF, net kai kontekstas rodo, kad juo reiškiamas tam tikra rūšis ir ypatybės yra priešingamos: *Vyksta užimtumo pokyčiai privačiame ir valstybiniame sektoriuose* Luk 107; *Šiuolaikinė ekonomika negali funkcionuoti remiantis tik privačiomis išlaidomis (C, I). Jai būtinos ir vyriausybės išlaidos (G), reikalingos kelių tiesimui, oro uostų ir mokyklų statybai, švietimui, sveikatos apsaugai, socialiniam draudimui ir t. t. Iždo politika gali būti nukreipta prieš privatų (C, I) arba vyriausybės sektorių (G)* Dril 86; *Taigi kaip atskiras atvejis čia išskirtinos viešosios gėrybės (public goods). Jos, skirtingai nuo privačių gėrybių, gali būti vartojamos atskiros asmens nemažinant galimybių jas tuo pat metu vartoti ir kitiems asmenims* Čieg 38. Tačiau dvižodžiai terminai *privatusis sektorius, privačios išlaidos, privačios investicijos, privačios gėrybės* vadovėliuose neapibrėžiami. Bene vieninteliame vadovėlyje apibrėžiamas terminas *privačioji gėrybė*, ir jo būdvardinis dėmuo vartojamas ĮF: *Grynosios viešosios gėrybės ir privačiosios gėrybės yra ekonominių gėrybių krašutiniai atvejai* Dav 219; *Mišrioji gėrybė gali būti artimesnė arba privačiajai, arba viešajai gėrybei* Dav 219.

Tik NF tekstuose pateikiami vartojamų terminų *tobula konkurencija* ir *netobula konkurencija* šalutiniai dėmenys: *Tobulos konkurencijos modelį smarkiai kritikavo K. Marksas* Čieg 33; *Tobulos konkurencijos rinkos sąlygomis kainos juda pusiausvyros link, kuriai esant, paklausos ir pasiūlos kiekiai sutampa* Jak<sub>2</sub> 44; *Daugelis gamintojų veikia netobulos konkurencijos rinkoje, jų parduodamų produktų kainos yra kontroliuojamos* Luk 94. Šie terminai, kaip minėta, makroekonomikos vadovėliuose neapibrėžiami, o mikroekonomikos skyriuje jų reiškiamas sąvokas labiau linkstama išsamiai aiškinti, tačiau ir aiškinant ar net apibrėžiant termino būdvardinis dėmuo reiškiamas NF: *Tobulos konkurencijos modelį, kaip savireguliacijos dėsniais pagrįstą ekonominę sistemą, pradėjo kurti A. Smitas, 1776 m. parašęs savo garsųjį „Tautų turtą“; nors tokios sąvokos ir nevartojo* Jak<sub>1</sub> 72; *Tuo tarpu kitos rinkos yra netobulos konkurencijos atmainos* Dav 99; *Skiriamos dvi konkurencijos formos – tobula ir netobula konkurencija. Tobula konkurencija – tai konkurencija, kai rinkoje yra daug pirkėjų ir pardavėjų, o atskiras pirkėjas arba pardavėjas neturi jokios įtakos rinkos kainai. Netobula konkurencija – tai konkurencija, kai atskiras pirkėjas arba pardavėjas gali paveikti rinkos kainą* Dav 73.

Kai kuriuose vadovėliuose labiau aiškinamas nei apibrėžiamas terminas *visiškas užimtumas*, tačiau tiek jį aiškinant ar apibrėžiant, tiek terminą

vartojant tekste šalutinis dėmuo ĮF nežymimas: *Toliau aptarkime visišką užimtumą (full employment). Taigi visiškas užimtumas nereiškia nulinio nedarbo* Čieg 121; *Todėl ekonomikos teorijoje sako visiškas užimtumas nereiškia, kad nedarbo lygis yra 0 proc. Visišką užimtumą – tai užimtumas, kuris atitinka natūralųjį nedarbo lygį ir nesukelia nepriimtino infliacijos didėjimo* Dav 271; *Ši pusiausvyros būseną atitiks visišką užimtumą ir didesnę nacionalinės valiutos kursą* Dav 381.

Terminas *absoliutus pranašumas* kai kuriuose vadovėliuose apibrėžiamas, tačiau vartojamo tekste termino šalutinis dėmuo, kitaip nei šalia vartojamo termino *(pa)lyginamasis pranašumas* šalutinis dėmuo, ĮF nereiškiamas: *Sakoma, kad kiekviena šalis, gamindama atitinkamą produktą, turi absoliutų pranašumą* Dav 329; *Tada yra prasmė kiekvienai šaliai specializuotis gaminti tą produktą, kurį gamindama ji turi absoliutų pranašumą, t. y. kurį ji gali pagaminti mažesniais kaštais negu jos partnerė* Dav 329; *Vadinasi, JAV turi absoliutų pranašumą kompiuterių, automobilių, televizorių ir tekstilės gaminių gamyboje, o Didžioji Britanija – batų ir stiklo gamyboje. Tačiau absoliutus pranašumas vaidina netiesioginį vaidmenį analizėje* Sn<sub>2</sub> 522.

Dalyviniai terminų dėmenys, kurių terminus apibrėžiant ar aiškinant visiškai nelinkstama reikšti ĮF, terminus vartojant tekstuose ĮF irgi nereiškiami: *Vienintelis žymesnis skirtumas tarp Solow ir Ramsey'aus–Casso–Koopmano modelių subalansuoto augimo trajektorijų yra tas, kad Ramsey'aus–Casso–Koopmano modelyje negalima subalansuoto augimo trajektorija su kapitalo atsargomis, viršijančiomis auksinės taisyklės lygį* Čieg 394; *Tai vadinama subalansuoto biudžeto multiplikatoriumi (balanced budget multiplier), kuris yra lygus 1* Čieg 168; *Visišką šių pajėgumų panaudojimą užtikrina garantuoto augimo tempas  $G_W$  (warranted rate of growth)* Čieg 391; *Disponuojamos pajamos suskyla į vartojimo išlaidas ir asmenines santaupas* Dril 59; *Gyventojai, gaudami didesnes disponuojamas pajamas, daugiau taupo* Dril 64; *Ją pavadinsime nepageidautina pusiausvyra* Dril 27; *Šioje temoje aptarsime BNP augimo veiksnį, ciklinį jo pobūdį, bendrąją paklausą, bendrąją pasiūlą, bendrąją pusiausvyrą, nepageidautinę bendrąją pusiausvyrą bei pagrindines ekonominės teorijos (klasikinės, keinsistinės, monetaristinės ir pasiūlos) kryptis nepageidautinai pusiausvyrai pašalinti* Dril 21; *Kai nacionalinio produkto kiekis susibalansuoja, svarbu išskirti faktiškas ir pageidautinas investicijas* 179. Išimčių pasiūtaiko tik pavienių, pavyzdžiui, dviejuose tų pačių autorių rengtuose vadovėliuose pavartojama *disponuojamosios pajamos* Jak<sub>1</sub> 156, Jak<sub>2</sub> 163, 164.

Tačiau dažnai tik apibrėžtis ir rodo, kad vienas ar kitas tekste vartojamas žodžių junginys yra terminas: *Nepageidautina pusiausvyra (Undesirable Equilibrium Level of GNP)* – tai bendrosios paklausos atitikimas bendrajai pasiūlai, kai nėra pasiektas visiškas užimtumas Dril 27; *Disponuojamos pajamos ( $Y_D$  – Disposable Income)* – asmeninių pajamų dalis, likusi gyventojams sumokėjus asmeninius (tiesioginius) mokesčius (pajamų, turto, paveldėjimo ir pan.) Dril 59. Dar tai rodo tiesioginis vartojamo žodžių junginio kaip termino ar sąvokos įvardijimas: *Bet prieš apibūdindami terminą „visiškas užimtumas“ (full employment), pasiremdami vadinamąja „tradicine“ klasifikacija, apibrėšime keletą skirtingų nedarbo (unemployment) tipų Čieg 116; Terminas „natūralus nedarbas“ visai nereiškia, kad ekonomika visada veikia natūralaus nedarbo lygyje ir realizuoja savo potencialią išėigą Čieg 121; Todėl vietoj visiško užimtumo dažniausiai vartojama natūralaus nedarbo lygio sąvoka Dril 37; Todėl reikalinga tiksliai apibrėžti visiško užimtumo sąvoką Jak<sub>1</sub> 217.* Kitus atvejus būtų galima vertinti tiek kaip terminus, t. y. terminologinės reikšmės pasakymo atvejus, tiek kaip žodžių junginius, kuriais pasakoma daikto kokybė ar ypatybė, ir tokių atvejų tekstuose gana daug: *Visiškas užimtumas – tai bet kurios šalies ekonominės politikos tikslas Dav 33; Todėl bendroji pusiausvyra gali susidaryti ir ilgam išlikti tokia BNP gamybos lygyje, kuris neužtikrina visiško užimtumo Dril 27; Su mažesnėmis darbo valandų sąnaudomis Lietuva turi absoliutų pranašumą abiejų prekių gamyboje Jak<sub>2</sub> 260; Tobulos konkurencijos rinka yra pagrįsta tobula konkurencija Dav 99; Tačiau dauguma išleidžia ne visus pinigus, dalis disponuojamų pajamų atidedama vėlesniam vartojimui, t. y. taupoma Dril 61; Rinkoje gali susidaryti ir nepageidautina bendroji pusiausvyra (žr. 23 pav.) Dril 26; Netikėta infliacija persikirsto turtą: paima iš skolintojų ir perduoda skolininkams Jak<sub>2</sub> 232; TVF narės gali pasirinkti savo nuožiūra tiek fiksuotą, tiek ir lankstų valiutos kursą arba jų mišrų variantą Jak<sub>2</sub> 281.* Nuo jų aiškiau galima skirti tik tuos atvejus, kai termino šalutiniu dėmeniu einantis būdvardis ar dalyvis eina tarinio pozicijoje: *Litas „pririštas“ prie JAV dolerio, t. y. jo keitimo kursas fiksuotas: 4 litai už 1 JAV dolerį arba 0,25 JAV centai už 1 litą Dril 173; Kitaip tariant, jei biudžetas būtų subalansuotas nuo pat pradžių, fiskalinė politika nuosmukio metu turėtų judėti vyriausybės biudžeto deficito kryptimi Jak<sub>2</sub> 232; Jeigu valstybės pajamos lygios jos išlaidoms, biudžetas yra subalansuotas, ir biudžeto saldas lygus nuliui Sn<sub>2</sub> 159; Valstybės biudžetas yra subalansuotas, jeigu išlaidos yra lygios pajamoms Sn<sub>1</sub> 34; 2.3 paveikslas rodo, kad*

*bendroji pusiausvyra taške E – nepageidautina, nes ji susidaro, kai kainų lygis –  $P_E$ , o BNP gamybos apimtis –  $Y_E$*  Dril 27. Kitaip tariant, riba tarp termino ir kokybės ar ypatybės pasakymo atvejo, kurią siūloma brėžti kodifikuotąja būtinojo termino žymėjimo ĮF norma, rišliame tekste, bent jau tokiam kaip vadovėlis, kur dažnai minimi ne tik priešinant ar išskiriant daikto ypatybes pavadinti daiktai, bet ir pačios ypatybės, ne visada yra aiški. Būtent tai gali sudaryti sunkumų terminus žymėti ĮF ir dėl to NF gali būti pasirenkama kaip patogus universalus atvejis. Kita vertus, NF pasirenkama net ir formuluoiant apibrėžtis, t. y. kur kas akivaizdžiau pasakant terminologinę reikšmę, o tai gali rodyti, kad bent jau tokio pobūdžio tekstuose riba gali būti ne tik neaiški, bet ir neryški – ĮF nepažymėtas terminas vadovėlyje, kuriame vartojami makroekonomikos terminiai, gali būti atpažįstamas kaip terminas.

### **Įvairuojančios raiškos atvejai**

Terminams, kurių šalutinio dėmens reiškinys ĮF tarptekstiniu lygmeniu svyruoja, būdingi svyravimai ir teksto lygmeniu. Antai viename vadovėlyje apibrėžiant terminą *privalomasis rezervas* vartojama NF: *Centralizuotai nustatomas bankų rezervo dydis vadinamas privalomu rezervu. Tai – minimalus rezervų dydis, kurį bankai visada gali viršyti* Dav 303. NF siekiama vartoti ir toliau: *Jeigu privalomų rezervų norma yra 10 proc., tai bankų sistemos dauginamasis poveikis lygus 4–5* Dav 305; *Bankų privalomi rezervai formuojami kaip šių bankų indėliai centriniame banke. Gali būti nustatomos skirtingos atskirų sąskaitų rūšių privalomų rezervų normos* Dav 309. Tačiau tekste pavartojama ir ĮF: *Taip mažinant privalomuosius rezervus daugėja pinigų, ir atvirkščiai* Dav 309. Kitame vadovėlyje pateikiamas termino sinonimas, turintis ĮF: *Privalomųjų (reikalaujamųjų) rezervų norma (required reserve ratio) – minimalus grynų pinigų kiekis, kurį centrinis bankas nustato procentais nuo visų KB indėlių sumos, ir bankams būtinas kaip rezervas* Sn<sub>2</sub> 262. Tačiau čia pat sinonimo vartojama ir NF, ir ĮF: *CB atsargoje gali laikyti ir daugiau pinigų, bet ne mažiau kaip reikalaujamas rezervas. Paseksime, kaip reikalaujamojo rezervo normos kitimas veikia pinigų pasiūlą* Sn<sub>2</sub> 262.

Tekste įvairuoja ir kitų terminų, dėl kurių raiškos formuluoiant apibrėžtis tarptekstiniu lygmeniu neapsisprendžiama, vartojimas. Antai viename vadovėlyje kaip apibrėžiamą sąvoką žymintis terminas parenkamas *natūralusis nedarbo lygis*: *Tam tikras nedarbo lygis, pavyzdžiui, susijęs su prie-*

žastimis, sukuriančiomis paprastąjį ir struktūrinį nedarbą, šiuolaikinėje rinkos ekonomikoje yra neišvengiamas ir vadinamas natūraliuoju nedarbo lygiu Dav 271. Tačiau toliau vartojama ir NF: *Faktinė ir laukiamoji infliacija sutampa, o nedarbas priartėja prie natūralaus nedarbo lygio* Dav 275–276; *Ši kreivė rodo, kad esant natūraliam nedarbo lygiui ekonomika gali pasirinkti pusiausvyrą esant bet kokiam infliacijos lygiui* Dav 276. Kitame vadovėlyje tik vieno iš apibrėžiamų terminų poros dalyvinis dėmuo reiškiamas ĮF – *skatinančioji (pigų) pinigų politika ir ribojanti (brangių) pinigų politika* Dril 114, bet tekste ĮF pavartojami abiejų terminų šalutiniais dėmenimis einantys dalyviai: *Jei palūkanų norma šalyje aukšta – tinkamesnė skatinančioji pinigų politika, jei žema – ribojančioji išdo politika, nes padidina palūkanų normą* Dril 139.

Ypač ĮF ir NF svyravimai būdingi terminams, sudarytiems su būdvardžiais *realus*, *-i* ir *nominalus*, *-i*. Įvardžiuotinę šių būdvardžių formą labiau linkstama rinkti tik apibrėžiant terminus *realusis bendrasis nacionalinis produktas* ir *nominalusis bendrasis nacionalinis produktas*, bet ir juos vartojant tekste pasitaiko raiškos NF: *Ekonomikos augimas – tai procesas, pasireiškiantis realaus BNP didėjimu* Luk 81; *Įsibėgėjusi infliacija sustabdo realaus nacionalinio produkto augimą, o vėliau sukelia ir jo mažėjimą* Luk 98. Kitame vadovėlyje apibrėžiamas terminas *realusis BVP*, bet tekste irgi pavartojama NF: *Kartu kis pusiausvyros taškas ir jį atitinkantis realaus BVP dydis. Taip nustatomas kainų ir realaus BVP dydžio ryšys, t. y. visuminės paklausos kreivė (12.16 pav.)* Dav 263. Įvairavimo pasitaiko net ir toje pačioje pasitraipoje: *Apskaičiuojant baigtinių prekių ir paslaugų apimtį faktinėmis kainomis, nustatomas nominalusis (arba piniginis) BNP, apskaičiuojant sugretinamomis kainomis – realusis BNP. Realaus bendrojo nacionalinio produkto padidėjimas per tam tikrą laikotarpį vadinamas ekonominiu augimu* Jak<sub>1</sub> 148. Apibrėžus terminą *nominalusis BVP* Čieg 63, tekste irgi pavartojama NF: *Nominalaus ir realaus BNP sampratų skirtumai leidžia sukurti šalia vartojimo prekių (vartotojų) kainų indekso VKI ir gamintojų kainų indekso GKI labai plačiai naudojamą kitą infliacijos (inflation) rodiklį – implicitinį BNP defliatorių (arba BNP kainų indeksą)* Čieg 65.

Kitais atvejais būdvardžius *realus*, *-i* ir *nominalus*, *-i* dar labiau linkstama vartoti NF: *Ekonomika lieka visiško užimtumo būsenoje, tačiau su aukštesnėmis kainomis ir nominaliais atlyginimais* Dril 45; *Pavyzdžiui, po 1981–1982 metų nuosmukio, nominalaus darbo užmokesčio dydis tepasiekė iki-krizinį lygį* Luk 97; *Investicijos – tai ūkinė veikla, kurios metu ištekliai nau-*

dojami kuriant naują realų kapitalą Luk 100; Biudžetinės linijos poslinkiai rodo ir realių vartotojų pajamų kitimą Jak<sub>1</sub> 53. Tačiau šių terminų apibrėžčių vadovėliuose dažnai neformuluojama, o viename vadovėlyje pateikiamas paaiškinimas atskleistų ir tam tikrą priežastį – į realiuosius ir nominaliuosius galima suskirstyti visus ekonominius dydžius: *Kalbant apie BNP, reikia skirti nominalųjį BNP ir realųjį BNP. Bet prieš juos aptariant į nominalių ir realių dydžių problemą pažiūrėsime atidžiau. Dar XIX a. žymus filosofas D. Hume'as (1711–1776) ir jo amžininkai iškėlė prielaidą, kad visus ekonominius dydžius reikia suskirstyti į dvi grupes. Pirmąją grupę sudaro nominalūs kintamieji, t. y. dydžiai, matuojami piniginiiais vienetais, o antrąją – realūs kintamieji, t. y. dydžiai, matuojami fizininiais vienetais. Pvz., kviečių kaina bus priskirta nominaliems kintamiesiems, nes matuojama litais, eurai ar doleriais, o kviečių derliaus dydis – realiems kintamiesiems, nes matuojamas centneriais ar tonomis Čieg 62. Tokia galimybė vadovėlių autorius veikiausiai ir skatina būdvardžius *realus*, *-i* ir *nominalus*, *-i* vartoti labiau kaip ypatybių įvardijimo atvejus. Kita vertus, šiais atvejais pavadinami ekonominiai dydžiai, kaip ir *realusis BNP* ar *nominalusis BNP*, ir turbūt tai kitų ar net tų pačių vadovėlių autorius skatina rinktis ĮF: *Išaugus pragyvenimo kaštams, atitinkamai turi padidėti nominaliosios vartotojų pajamos* Dril 52; *Realiosios palūkanų normos augimas mažina realiosios pinigų paklausos kiekį, nes didėja realiųjų pinigų laikymo kaštai* Dril 43.*

Tačiau dviejuose vadovėliuose kai kurios iš šių sąvokų apibrėžiamos, ir apibrėžiamai sąvokai įvardyti parenkama ĮF: *realusis darbo užmokestis* Sn<sub>1</sub> 104, Sn<sub>2</sub> 105. Apibrėžtas terminas nuosekliai vartojamas ir tekste: *Priminime, kad nedarbo lygį ir realųjį darbo užmokestį sieja atvirkštinė priklausomybė* Sn<sub>2</sub> 446; *Numatyto realiojo darbo užmokesčio ir pusiausvyros realiojo darbo užmokesčio sutapimas arba nesutapimas priklauso nuo infliacijos prognozių tikslumo* Sn<sub>2</sub> 446. Tai skatintų kelti prielaidą, kad ĮF ir NF įvairuoja dėl nepakankamai nusistovėjusio ar nepakankamai aiškaus žodžių junginio kaip termino statuso ir kad tam statusui aiškinant arba nusistovint ilgainiui ĮF vartojimo svyravimų turėtų būti mažiau.

Tokią prielaidą lyg ir patvirtintų kitų terminų vartojimo polinkiai. Antai būdvardžio *potencialus*, *-i* nevartoti ĮF labiau linkstama tuose vadovėliuose, kuriuose termino *potencialusis bendrasis nacionalinis produktas (BNP)* apibrėžtis neformuluojama: *Natūralus nedarbo lygis yra toks nedarbo lygis, kuris susidaro esant galimam (potencialiam) BNP ir apima migracinį bei struktūrinį nedarbą* Jak<sub>1</sub> 230; *Natūralus nedarbo lygis (NUR –*

*Natural Rate of Unemployment*) – nedarbas, susidarantis pasiekus potencialų BNP, kai tekamasis ir struktūrinis nedarbas neviršija leistinų ribų Dril 37. O vadovėlyje, kuriame ji suformuluojama, ne tik pateikiant apibrėžtį, bet ir terminą vartojant tekste tas būdvardis jau vartojamas ĮF: *Potencialusis (galimasis) bendrasis vidaus (nacionalinis) produktas* (Yp – potencial gross domestic (national) product) – didžiausias tikrosios produkcijos apimtys lygis, kurį šalies ūkis geba pagaminti per tam tikrą laiką visiškai panaudojant visus turimus gamybos veiksnus Sn<sub>2</sub> 142; *Kad gamyba pasiektų potencialiojo nacionalinio produkto lygį, pažymėtą tašku B, turi padidėti bendrosios išlaidos* Sn<sub>2</sub> 153; *Gamyba nepasiekia potencialiojo nacionalinio produkto lygio, pažymėto tašku A, liks nepanaudota darbo jėga* Sn<sub>2</sub> 153. Terminas *laisvoji prekyba*, kurio apibrėžtis formuluojama septyniuose vadovėliuose, vartoseną irgi nuoseklesnė – tiek terminą apibrėžiant, tiek vartojant pateikiama ĮF: *Laisvoji prekyba (Free Trade) – tarptautinė prekyba be jokių muitų mokesčių ir suvaržymų* Dril 163; *Labiausiai paplitusios laisvosios prekybos formos yra laisvosios prekybos zonos (regionai), muitų sąjungos, laisvosios ekonominės zonos* Luk 141; *Laisvoji prekyba, be privalumų, turi daug trūkumų, todėl valstybių užsienio prekybos politika vyksta protekcionizmo kryptimi* Jak<sub>1</sub> 246. Terminas *laisvoji rinka* vadovėliuose neapibrėžiamas, taigi ir jo šalutiniu dėmeniu einantis toks pat būdvardis pavartojamas ir ĮF, ir NF: *Pasaulinis patyrimas galiausiai įrodė, kad efektyviausia yra tokia mišri ekonomikos sistema, kurioje vyrauja ne komandiniai, o laisvosios rinkos santykiai* Čieg 34; *Mišrioje ekonomikos sistemoje ir valstybė, ir privatus sektorius (įmonės ir vartotojai) vaidina svarbų vaidmenį skirstant gamybos veiksnus, formuojant paskirstymo ir vartojimo struktūrą, dalijant ekonomiką į du sektorius: laisvą rinką ir valstybinį reguliavimą* Čieg 34.

Visa tai tarsi rodytų, kad ĮF ir NF turėtų svyruoti, kol žodžių junginys labiau traktuojamas kaip ypatybės ar kokybės žymėjimo atvejis ir nėra įgijęs aiškaus termino statuso, o tam statusui aiškėjant ir nusistovint turėtų įsigalėti ĮF. Vis dėlto tuo skatina abejoti bent jau dvi aplinkybės. Viena, kaip jau paaikšėjo, yra terminų, kurių būdvardinis ar dalyvinis dėmuo ĮF nereiškiamas net ir formuluojant apibrėžtį, t. y. žodžių junginiui tikrai įgyjant termino statusą. Taigi, ĮF ir NF svyravimo baigtis gali būti nebūtinai ĮF žymimo termino įsigalėjimas. Antra, nors vadovėliais ir apimamas palyginti neilgas laikotarpis, iš jų matyti, kad vėlesnė vadovėlio laida nebūtinai rodo ĮF įsigalėjimą ar svyravimų mažėjimą.

## TEKSTO PARENGIMO VEIKSNYS

Makroekonomikos ar ekonomikos teorijos vadovėlių leidimai yra skirtingi, o tai leidžia nesunkiai patikrinti, ar IF vartojimas priklauso nuo vadovėlio laidos. Tokiai analizei atlikti pasirinkta po dvi vadovėlių laidas, kurias skiria palyginti nedidelis laiko tarpas.

Vienas trylikos Kauno technologijos universiteto dėstytojų V. Snieškos, V. Baumilienės, D. Bernatonytės ir kt. parengtas vadovėlis *Makroekonomika* yra išleistas 2005 m., o kitas, parengtas irgi iš esmės to paties autorių kolektyvo (vienas autorius kitas) ir pateiktas kaip trečiasis pataisytas bei papildytas leidimas, – 2008 m. Abu vadovėlius yra išleidusi ta pati leidykla, bet kalbos redaktorės nurodomos skirtingos. 2005 m. laidos vadovėlis didesnės apimties, nes jo kiekvieno skyriaus pabaigoje pateikiamos išvados, savikontrolės užduotys, skaitytinios literatūros sąrašas. Tekstų lyginimas rodo, kad tekstai dažnai tesiskiria kalbos taisymais.

2005 m. laidos vadovėlyje ( $Sn_1$ ) apibrėžiami beveik visi pagrindines makroekonomikos sąvokas žymintys terminai, ir beveik visų jų būdvardinis dėmuo žymimas IF: *atvirosios rinkos operacijos* 285, *absoliutusias pranašumas* 564, *absoliučiuųjų pajamų hipotezė* 113, *tobulasis kapitalo judrumas* 538, *netobulosios informacijos modelis* 506, *natūralusis nedarbo lygis* 440, *nominalioji palūkanų norma* 125, *realioji palūkanų norma* 125, *nominalioji pinigų pasiūla* 225, *realioji pinigų pasiūla* 225, *nominalioji pinigų paklausa* 235, *realioji pinigų paklausa* 225, *svyruojančiojo kurso režimas* 531, *fiksuotojo (nustatytojo) kurso režimas* 530, *skatinančioji monetarinė politika* ir *stabdančioji monetarinė politika* 295, *garantuotasis augimo tempas* 407, *indukuotosios investicijos* 128, *nenumatytosios investicijos* 145, *numatytoji infliacija* 483, *netikėtoji infliacija* 486, *numatytoji realioji palūkanų norma* 484, *šliaužiančioji infliacija* ir *šuoliuojančioji infliacija* 462, *privalomųjų (reikalaujamųjų) atsargų norma* 259. IF pateikiami net priesagos –iškas būdvardžiai: *visiškasis užimtumas* 440, *visiškojo užimtumo biudžetas* 203, *faktiškosios kainos* 65, *faktiškas augimo tempas* 407, *faktiškoji realioji palūkanų norma* 484.

Formuluojant apibrėžtis daugelio šių terminų šalutinis dėmuo IF pateikiamas ir 2008 m. laidos vadovėlyje ( $Sn_2$ ). Vis dėlto nors jo laida vėlesnė, IF nevartojimo atvejų čia daugiau: NF pateikiami tiek dvižodžių terminų *absoliutusias pranašumas* 517, *nenumatytos investicijos* 131, *indukuotos investicijos* 123, *numatyta infliacija* 449, *netikėta infliacija* 452 šalutiniai dėmenys, tiek keliažodžių terminų *atviros rinkos operacijos* 255, *garantuoti (užtikrinti) augimo tempai* 361, *plaukiojančio kurso režimas* 468, *realaus ekonominio*

*ciklo teorija* 499, *plaukiojanti palūkanų norma* 597 ĮF galimi reikšti dėmenys. ĮF nežymimi ir terminų dėmenys, kuriais eina priesagos –iškas, –a vediniai: *visiškas užimtumas* 399, *visiško užimtumo biudžetas* 191, *faktiškos kainos* 70, *faktiški augimo tempai* 361, *faktiška realioji palūkanų norma* 450.

Atitinkamai skiriasi ir ĮF vartojimas tekste. 2005 m. laidos vadovėlyje visi išvardyti terminai ir tekste vartojami ĮF: *Tačiau FRS nekontroliuoja diskonto politikos taip, kaip ji kontroliuoja atvirosios rinkos operacijas, ir diskonto politiką pakeisti yra daug sunkiau nei vykdyti atvirosios rinkos operacijas* Sn<sub>1</sub> 292; *Kiekviena šalis specializuojasi tiekti tą produktą, kurio gamybos absoliutųjį pranašumą ji turi* Sn<sub>1</sub> 564; 4.2 pav. *nenumatytosios investicijos parodytos stačiomis rodyklėmis* Sn<sub>1</sub> 145; *Kadangi fiksuotojo valiutos kurso sistema negalėjo susidoroti su nominaliosiomis ir realiosiomis pasaulinio ūkio deformacijomis, ji buvo pakeista svyruojančiojo valiutos kurso sistema* Sn<sub>1</sub> 607; *Aišku, kad fiksuotojo nominaliojo kurso sistemoje telieka antrasis būdas, o esant svyruojančiajam kursui – abu* Sn<sub>1</sub> 546; *Ieškant kriterijaus, kuris padėtų įvertinti vyriausybės vykdomos fiskalinės politikos pagrįstumą, buvo sukurta visiškojo užimtumo biudžeto koncepcija* Sn<sub>1</sub> 203. 2008 m. laidos vadovėlyje formuluojant apibrėžtis ĮF nežymimi terminai ir tekste vartojami NF: *Tačiau FRS nekontroliuoja diskonto politikos apskritai, kaip ji kontroliuoja atviros rinkos operacijas, ir diskonto politikos pakeitimas yra daug sunkesnis nei atviros rinkos operacijos* Sn<sub>2</sub> 262; *Kiekviena šalis specializuojasi tiekti tą produktą, kurio gamyboje ji turi absoliutų pranašumą* Sn<sub>2</sub> 517 ir t. t.

2005 m. laidos vadovėlyje ĮF žymimi ir tie terminai, kurių apibrėžtys nepateikiamos: *Subalansuotojo biudžeto multiplikatorius yra lygus vienetui* 196; *Todėl nesubalansuotasis biudžetas visai pateisinamas, jei vyriausybė vykdo atitinkamą fiskalinę politiką* 203; *Daugelis ekonomistų pajuto, kad būtent vyriausybė, o ne privatusis sektorius tapo ekonominiu nestabilumo šaltiniu* 340; *Realiosios pajamos taip pat svarbus kapitalo apimtį sąlygojantis veiksnys* 131; *Bendras vyriausybės išlaidų ir proporcingųjų mokesčių poveikis pusiausvyros nacionalinėms pajamoms parodytas* 5.17 pav. 198. 2008 m. laidos vadovėlyje visais šiais atvejais vartojama NF: *Subalansuoto biudžeto multiplikatorius yra lygus vienetui* 183 ir t. t.

2005 m. laidos vadovėlyje net ir aptariant visų kintamųjų skirstymo į realiuosius ir nominaliuosius galimybę pasirenkama vartoti ĮF: *Dar XVIII a. D. Hiumas, žymus škotų filosofas, tvirtino, kad pinigų kiekis šalyje neturi poveikio realiam jos turtui, ir, pritaręs kiekybinei pinigų teorijai, iškėlė pasiū-*

lymą visus ekonominius kintamuosius suskirstyti į dvi grupes: *nominaliuosius kintamuosius*, dydžius, nustatomus vertine išraiška; *realiuosius kintamuosius*, dydžius, nustatomus fiziniais, natūriniais vienetais. Pavyzdžiui, pomidorų ar obuolių kaina yra *nominalusis kintamasis*, nes įvertinamas litaais arba kitais piniginiiais vienetais, tuo tarpu daržovių ar vaisių derliaus dydis – *realusis kintamasis*, nes nustatomas tonomis arba centneriais 505. 2008 m. laidos vadovėlyje pasirenkama nei neutralizacijos atvejais, nei kodifikuotosios normos numatomomis išimtimis ar kitokiais dėsningumais negalima paaiškinti išeitis ĮF vartoti tik būdvardį *realusis (realusis kintamasis, realieji kintamieji)*, o *nominalus* pateikti NF (*nominalus dydis, nominalūs kintamieji*) Sn<sub>2</sub> 499–500.

Skiriasi ĮF vartojimas ir dviejuose kitų autorių parengtuose vadovėliuose – 2000 m. išleistame A. Jakučio, V. Petraškevičiaus, A. Stepanovo, L. Šečkutės ir S. Zaicevo *Ekonomikos teorijos pagrindai* ir 2007 m. išėjusiame tų pačių autorių parengto vadovėlio *Ekonomikos teorija* šeštajame pataisytaime ir papildytame leidime. 2007 m. išleistas vadovėlis yra pildytas ar tikslintas leidimas, tačiau jame pastebima ir kalbos taisyčių, nors kalbos redaktorė nurodyta ir 2000 m. išėjusiame vadovėlyje. Antai vietoj termino *atstatymo investicijos* Jak<sub>1</sub> 152 jau pateiktas kalbos normų požiūriu teiktinesnis *atnaujinimo investicijos* Jak<sub>2</sub> 159, vietoj *neatstatomieji ištekliai* Jak<sub>1</sub> 233 – *neatkuriamieji ištekliai* Jak<sub>2</sub> 247. Vietoj veikiamųjų dalyvių (*apribojanti fiskalinė politika* Jak<sub>1</sub> 193, *orientuojančiosios sekos* Jak<sub>1</sub> 185) terminuose pavartoti termininiai priimtinesni neveikiamieji dalyviai (*apribojamoji fiskalinė politika* Jak<sub>2</sub> 203, *orientuojamosios sekos* Jak<sub>2</sub> 194). Prieveiksmį ar linksnį prisijungusių dalyvių ĮF pakeista į NF, taigi terminai *reguliuojamai plaukiojantieji valiutos kursai* Jak<sub>1</sub> 260, *netiesiogiai susijusieji valiutos kursai* Jak<sub>1</sub> 261, *krepsiu susijusieji valiutos kursai* Jak<sub>1</sub> 262 jau teikiami kaip *reguliuojamai plaukiojantys valiutos kursai* Jak<sub>2</sub> 280, *netiesiogiai susiję valiutos kursai* Jak<sub>2</sub> 281, *krepseliu susiję valiutos kursai* Jak<sub>2</sub> 281.

Kalbos taisyklės apima ir ĮF vartojimą. Antai 2000 m. vadovėlyje ĮF nežymėti terminai *atviros rinkos operacijos* Jak<sub>1</sub> 206, *privalomas rezervas* Jak<sub>1</sub> 206, *varžanti (restrikcinė) monetarinė politika* Jak<sub>1</sub> 219 jau pateikiami kaip *atvirosios rinkos operacijos* Jak<sub>2</sub> 217, *privalomasis rezervas* Jak<sub>2</sub> 216, *varžančioji (restrikcinė) monetarinė politika* Jak<sub>2</sub> 219. Tekste terminai irgi vartojami šiek tiek nuosekliau. Štai 2000 m. leidime apibrėžus terminą *realusis BNP* čia pat vartota NF: *Realus bendrojo nacionalinio produkto padidėjimas per tam tikrą laikotarpį vadinamas ekonominiu augimu* Jak<sub>1</sub>

148. 2007 m. leidime šiuo atveju jau vartojama ĮF: *Realiojo bendrojo nacionalinio produkto padidėjimas per tam tikrą laikotarpį vadinamas ekonominiu augimu* Jak<sub>2</sub> 148. Tačiau daug apibrėžiamų, aiškinamų ir vartojamų terminų ir 2007 m. laidos vadovėlyje, kitaip nei aptartame ĮF vartojimo reguliarumu išsiskiriančiame kitų autorių parengtame 2005 m. laidos vadovėlyje, ĮF nežymimi: *atvira ekonominė sistema* ir *uždara ekonominė sistema* Jak<sub>2</sub> 157, *šliaužianti infliacija*, *šuoliuojanti infliacija* Jak<sub>2</sub> 232, *netikėta infliacija* Jak<sub>2</sub> 232, *lankstus valiutos kursas* Jak<sub>2</sub> 271, *lanksčių valiutų kursų sistema* Jak<sub>2</sub> 272, *fiksuotas valiutos kursas* Jak<sub>2</sub> 273, *natūralus nedarbo lygis* Jak<sub>2</sub> 230, *faktiškos investicijos* Jak<sub>2</sub> 180, *pageidautinos investicijos* Jak<sub>2</sub> 180, *nepageidautinų atsargų kaupimas* Jak<sub>2</sub> 180, *nepageidautinas atsargų sumažėjimas* Jak<sub>2</sub> 180, *subalansuotas biudžetas* Jak<sub>2</sub> 197, *nusivylę darbuotojai* Jak<sub>2</sub> 228, *realūs gamtos ištekliai* ir *potencialūs gamtos ištekliai* Jak<sub>2</sub> 300 ir kt. O tai rodytų ne tik skirtingą vadovėlių rengimo kalbiniu požiūriu lygį, bet ir tai, kad jis gali daug lemti tolesnę ĮF vartojimo terminijoje raidą.

## IŠVADOS

Makroekonomikos terminų pateikimas ir vartojimas aukštosioms mokykloms skirtuose vadovėliuose atskleidžia nemažus šalutinio dėmens reiškimo ĮF svyravimus ir kartu rodo, kad būtinojo termino žymėjimo ĮF principo, kurį numato kodifikuotoji norma, nelinkstama laikytis. ĮF nuosekliai linkstama žymėti tik tuos terminus, kuriuos nuo daikto kokybę ar ypatybę reiškiančių žodžių junginių skiria akivaizdus termininės reikšmės skirtumas. Kitais atvejais tokio aiškaus ir ryškaus skirtumo nėra, ir ĮF vartojimą svyruoti skatina tiek jo nebuvimas, tiek neaiškus žodžių junginio kaip termino statusas. Vis dėlto aiškesni to statuso nusistovėjimo atvejai rodo, kad svyravimo tarp įvardžiuotinės ir paprastosios formos baigtis nebūtinai būna termino reiškimas ĮF. Tam tikrų terminų įsigali ir NF, ir jų nesieja nei morfologinių, nei leksinių ar sintaksinių ypatybių bendrumas. Taigi, terminijoje daromos ĮF vartojimo išimtys nereguliarios. Daryti išvados, kad ĮF terminijoje nyksta, kaip linkstama teigti apie ĮF vartojimą apskritai, neleistų makroekonomikos vadovėliai, kuriuose ĮF vartojamos nuosekliau ar bent jau daromos reguliaresnės išimtys. Taigi, tolesnis ĮF likimas terminijoje gali daug priklausyti ne tik nuo objektyvių veiksnių, bet ir nuo subjektyvaus veiksnio – tekstų rengimo kalbiniu požiūriu lygio.

## ŠALTINIAI

- Čiegis R. 2012: *Makroekonomika*. Vilniaus universiteto vadovėlis, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Dav – Davulis G. 2009: *Ekonomikos teorija*. Antroji papildyta ir pataisyta laida, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Dril – Drilingas B., Čiburienė J., Snieška V. 1997: *Makroekonomikos pagrindai*, Kaunas: Technologija.
- Jak<sub>1</sub> – Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A., Šečkutė L., Zaicev S. 2000: *Ekonomikos teorijos pagrindai*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams, Kaunas: Smaltijos leidykla.
- Jak<sub>2</sub> – Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A., Šečkutė L., Zaicev S. 2007: *Ekonomikos teorija*. Vadovėlis. Šeštasis pataisytas ir papildytas leidimas, Vilnius: Eugrimas.
- Luk – Lukoševičius V., Stankevičius P. 2002: *Teorinė ekonomika 2*. Metodinė mokymo priemonė, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Sn<sub>1</sub> – Snieška V., Baumilienė V., Bernatonytė D., Čiburienė J., Juozapavičienė A. ir kt. 2005: *Makroekonomika*. Vadovėlis ekonominių specialybių studentams, Kaunas: Technologija.
- Sn<sub>2</sub> – Snieška V., Baumilienė V., Bernatonytė D., Čiburienė J., Juozapavičienė A. ir kt. 2008: *Makroekonomika*. Vadovėlis, Kaunas: Technologija.

## LITERATŪRA

- Andriuškaitė R. 2000: J. Balčikonio kalbotyros terminų sandara ir savitumas. – *Terminologija* 7, 59–75.
- DLKG 1997: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Red. V. Ambrazas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Gaivenis K. 1995: Keletas minčių apie terminų standartizaciją. – *Terminologija* 2, 6–10.
- Holvoet A., Tamulionienė A. 2006: Apibrėžtumo kategorija. – *Daiktavardinio junginio tyrimai*. Red. A. Holvoet, R. Mikulskas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 11–32.
- Judžentis A. 2012: *Lietuvių kalbos gramatinės kategorijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kaulakienė A. 1973: Įvardžiuotinių būdvardžių vartojimas sudėtinuose terminuose. – *Kalbos kultūra* 25, 27–31.
- Kaulakienė A. 2002: Konstantino Šakenio „Fizikos“ vadovėlio terminija. – *Terminologija* 9, 66–77.
- Kaulakienė A. 2006: Pirmojo lietuviško aukštosios mokyklos fizikos vadovėlio terminija. – *Terminologija* 13, 76–96.
- Kazlauskaitė G. 2004: Fonetikos terminų antonimijos bruožai. – *Terminologijos istorijos ir dabarties problemos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 212–217.
- Keinys St. 2004: Terminologijos raida, būklė, vaidmuo ir uždaviniai į XXI amžių įžengus. – *Lietuvių terminologijos raida*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 74–88.
- KKP 1998: *Kanceliarinės kalbos patarimai*. Parengė P. Kniūkšta, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- KP 2002: *Kalbos patarimai*. Kn. 1: *Gramatinės formos ir jų vartojimas*. Sudarė R. Miliūnaitė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LKG 1965: *Lietuvių kalbos gramatika* 1. Atsak. red. K. Ulvydas, Vilnius: Mintis.
- Mikulskas R. 2006: Apibrėžiamųjų būdvardžių aprašo perspektyva. – *Daiktavardinio junginio tyrimai*. Red. A. Holvoet, R. Mikulskas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 33–66.
- Mitkevičienė A. 2004: V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlio terminų variantai. – *Terminologija* 11, 119–144.
- Mitkevičienė A. 2006: Literatūros mokslo terminų antonimija 1922–1942 m. – *Terminologija* 13, 134–148.
- Paulauskienė A. 1983: *Lietuvių kalbos morfologijos apybraiža*, Kaunas: Šviesa.
- Paulauskienė A. 1994: *Lietuvių kalbos morfologija: paskaitos lituanistams*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Paulauskienė A. 2004: *Lietuvių kalbos kultūra*, Kaunas: Technologija.
- Paulauskienė A., Tarvydaitė D. 1986: *Gramatikos normos ir dabartinė vartosena*, Kaunas: Šviesa.
- Piročkinas J. 1990: *Administracinės kalbos kultūra*, Vilnius: Mintis.
- Pupkis A. 1980: *Kalbos kultūros pagrindai*, Vilnius: Mokslas.
- Rosinas A. 1975: Ar baltų \*-i-, \*-jo- resp. \*-r-, iā- kamienai buvo reliatyviniai. – *Baltistica* 11(2), 163–170.

- Rosinas A. 2009: *Baltų kalbų įvardžių semantinė ir morfologinė struktūra: sinchronija ir diachronija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų institutas.
- Sirvidienė S. 2015: Jūreivystės terminijos leksiniai variantai. – *Kalbos praktikos problemos* 14, 45–55.
- Spraunienė B. 2008a: Apibrėžtumo kategorija ir jos tyrimai lietuvių kalbotyroje. – *Lietuvių kalba* 2.
- Spraunienė B. 2008b: Paprastųjų ir įvardžiuotinių būdvardžių opozicija lietuvių kalboje kaip apibrėžtumo sistema. – *Acta Linguistica Lithuanica* 59, 109–139.
- Spraunienė B. 2011: *Apibrėžtumo žymėjimas lietuvių kalboje lyginant su danų ir kitomis artikinėmis kalbomis*. Daktaro disertacija, Vilnius.
- Stankevičienė S. 2012: Variantinė ir sinoniminė lietuvių ir vokiečių kalbų elektrostatikos terminų raiška. – *Kalbų studijos / Studies about languages*, 21–27.
- Stunžinas R. 2008: Variantiniai statybos liaudies terminai Lietuvių kalbos žodyne. – *Terminologija* 15, 111–131.
- Šukys J. 2003: *Kalbos kultūra visiems*, Kaunas: Šviesa.
- Umbrasas A. 2002: Lietuvos Respublikoje (1918–1940) veikusio *Baudžiamojo statuto* vertimų teisės terminijos skirtybės. – *Terminologija* 9, 78–94.
- Umbrasas A. 2003: Teisės terminijos kaita 1918–1940 m. Lietuvoje veikusio civilinio kodekso vertimuose. – *Terminologija* 10, 56–83.
- Umbrasas A. 2004: Bendrašakniai dvižodžių teisės terminų sinonimai ir variantai 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose. – *Terminologija* 11, 100–118.
- Valeckienė A. 1957: Dabartinės lietuvių kalbos įvardžiuotinių būdvardžių vartojimas. – *Literatūra ir kalba* 2, 161–328.
- Valeckienė A. 1986: Apibrėžtumo / neapibrėžtumo kategorija ir pirminė įvardžiuotinių būdvardžių reikšmė. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 25, 168–189.
- Valeckienė A. 1990: Įvardžiuotinių būdvardžių kilmė. – *Baltistica* 26(1), 23–28.
- Valeckienė A. 1998: *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vaskelaitė A. 2016: Įvardžiuotinių formų nevartojimas terminijoje ir jo keliamas iššūkiai normai. – *Bendrinė kalba* 89, 1–58.
- Zemlevičiūtė P. 2004: Ligų pavadinimai Lietuvos ūkininko priede *Sveikata* (1909–1928). – *Terminologija* 11, 70–99.
- Zemlevičiūtė P. 2012: Morfologiniai anatomijos terminų variantai XVI–XVIII a. lietuvių leksikografijoje. – *Terminologija* 19, 105–104.
- Zemlevičiūtė P. 2014: Pirmojo lietuviško medicinos mokslo žurnalo dvižodžiai ir trižodžiai sudėtiniai terminai. – *Terminologija* 21, 160–175.

#### PRONOMINAL FORMS IN THE TERMINOLOGY OF MACROECONOMICS: USAGE PATTERNS AND REASONS FOR FLUCTUATIONS

##### Summary

The article investigates the usage of pronominal forms (hereinafter referred to as PF) in terminology on the basis of the terminology of macroeconomics, which is a component of economic theory. It is aimed at establishing usage patterns and reasons for fluctuations by selecting a wide context material, i.e. macroeconomics textbooks for higher schools. After establishing how PFs tend to be used on the intertextual level, the PF usage is investigated on the textual level. A certain compliance is determined: those terms, which have a tendency to be defined by using only a pronominal or non-pronominal form in the subordinate component in all textbooks, are accordingly used within the text, i.e. the subordinate component of the term is regularly expressed by using a pronominal or non-pronominal form, while those terms, which have a tendency to be defined in the textbooks by using a PF in the secondary component in a fluctuant manner, are expressed within the text by irregular PF usage.

When studying such cases of irregular usage, it is established that the boundary between denoting a specific meaning and denoting a peculiarity is often insignificant and unclear; consequently, a non-pronominal form is selected as a universal one, and the uncertainty of this boundary is thus reflected. In these cases, PFs do not perform as obvious distinctive function as they do in the cases of regular usage. These might be the factors determining fluctuations of the PF usage in the terminology. However, the comparison of different editions of the textbooks prepared by the same authors allows a conclusion that regularity or irregularity of PFs usage is significantly influenced by the quality of text preparation in linguistic terms. Consequently, the further destiny of PFs usage in the terminology will mostly depend not only on objective factors, but also on the level of textbook preparation in linguistic terms.

Gauta 2019-10-14

Ramunė Vaskelaite  
Lietuvių kalbos institutas  
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius  
E. paštas ramune.vaskelaite@lki.lt